

**Yhteiskunnalliset muutokset lapsiperhepalveluissa Tit-
mussin sosiologisen viitekehyksen näkökulmasta**

Anna Vihervaara

Anna Vihervaara
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Kokkola Chydenius,
Jyväskylän avoin yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta: Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos: Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä: Anna Vihervaara	
Työn nimi: Yhteiskunnalliset muutokset lapsiperhepalveluissa Titmussin sosiologisen viitekehyksen näkökulmasta	
Oppiaine: Sosiaalityö	Työn laji: kandidaatin tutkielma
Aika: Kevät 2023	Sivumäärä: 27 sivua + liitteet
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämä kandidaatintutkielma käsittelee, mitä muutoksia on tapahtunut lapsiperheiden ennaltaehkäisevien ja korjaavien palvelujen painotuseroissa 1990-luvulta 2020-luvulle. Lisäksi tutkin, miten uusi vuoden 2015 sosiaalihuoltolain muutos on vaikuttanut palveluihin. Tutkielmani tutkimusongelmana ja tavoitteena on ymmärtää paremmin, miksi ja miten peruspalvelut ovat muuttuneet vuosien varrella ja mikä yhteiskunnallinen näkemys on ollut vuosien kuluessa vaihtuneiden painotusten taustalla.</p> <p>Teoreettiseksi viitekehykseksi olen valinnut sen, miten yhteiskunnalliset muutokset ovat vaikuttaneet lapsiperhepalveluihin ja ennaltaehkäisyn painottumiseen. Näkökulmana aineistoon käytän Richard Titmussin näkemystä hyvinvointivaltion sosiaalipolitiikasta. Teoriaosuudessa kerron sosiaalihuollon lainsäädännön kehittymisestä ja historiasta. Metodina olen käyttänyt systemaattista kirjallisuuskatsausta. Suoritin haut Finna- kannan kautta, joka pitää sisällään yleiset kirjastot, korkeakoulukirjastot, erikoiskirjastot, arkistot ja museot. Määrittelin neljä eri sanayhdistelmää sanoista (muun muassa lastensuojelu, perhetyö, lapsiperheet, avohuolto, sosiaalityö ja palvelujärjestelmä). Löytämäni aineisto rajautuu vuodesta 1998 vuoteen 2022. Lopulliseksi aineistoksi valikoitui seitsemän vertaisarvioitua lähettä: kaksi tieteellistä artikkelia, neljä raporttia sekä yksi väitöskirja.</p> <p>Tutkimustuloksena on, että lastensuojelun keskeisimpiin tavoitteisiin on kuulunut painopisteen siirtäminen korjaavista palveluista varhaiseen tukeen ja tämä tavoite on pysynyt ennallaan 1980-luvulta saakka. Käytännössä ehkäisevien perhepalvelujen kehittäminen on muuttunut heiluriliikkeen tavoin: ensin 1980-luvulla panostettiin palveluihin, 1990-luvulla niitä heikennettiin, kunnes 2000-luvulla jälleen vahvistettiin. Tällöin ryhdyttiin myös lainsäädännön tasolla korostamaan ennaltaehkäisyä siirtämällä aiemmin vain lastensuojelun erityispalvelujen piirissä tarjolla olleita palveluja (muun muassa perhetyö) yleisiksi sosiaalihuoltolain mukaisiksi palveluiksi. Tehtyjen tutkimusten valossa palvelujen selkeys korostuu: monen eri lainsäädännön ja nimikkeen takana olevat palvelut voivat tosiasiallisesti hankaloittaa palvelujen hakemista.</p>	
Asiasanat: perhesosiaalityö, ennaltaehkäisevät palvelut, sosiaalihuoltolaki, lastensuojelu, Titmuss	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto	

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	ENNALTAEHKÄISYN JA KORJAAVIEN PALVELUJEN RAJAPINNALLA	3
	2.1 Sosiaalihuollon historia	3
	2.2 Yhteiskunnalliset muutokset ja ennaltaehkäisevät palvelut	5
	2.3 Sosiaalihuoltolain muutos	9
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	13
	3.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset.....	13
	3.2 Tutkimusaineiston hankinta ja analysointi	13
	3.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	15
4	TULOKSET JA ANALYSOINTI	16
	4.1 Ennaltaehkäisevien lapsiperhepalvelujen kehittyminen	16
	4.2 Jaottelu ennaltaehkäisyn ja erityispalvelujen välillä.....	19
	4.3 Sosiaalihuoltolain muutosten näkyminen palveluissa	21
5	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	25
	LÄHDELUETTELO	28
	LIITTEET	33

1 JOHDANTO

Tämä tutkielma käsittelee, mitä muutoksia on tapahtunut lapsiperheiden ennaltaehkäisevien ja korjaavien palvelujen painotuseroissa. Lisäksi tutkin, miten uudistunut sosiaalihuoltolaki on vaikuttanut palveluihin. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) uudistui huhtikuussa 2015. Lain uudistuksen tarkoituksena oli vahvistaa peruspalveluja sekä vähentää korjaavien palvelujen tarvetta. Tavoitteena oli myös järjestää sosiaalipalveluja muiden peruspalvelujen yhteydessä ja siten madaltaa sosiaalipalvelujen hakemisen kynnyksiä. Tarve uudistaa lainsäädäntöä syntyi puuttuvista peruspalveluista, sillä aiemmin vaadittiin lastensuojelun asiakkuutta perhetyön, tukihenkilön tai tukiperheen saamiseen.

Tutkielmani tutkimusongelmana ja tavoitteena on ymmärtää paremmin, miksi ja miten peruspalvelut ovat muuttuneet vuosien varrella ja mikä yhteiskunnallinen näkemys on ollut vuosien kuluessa vaihtuneiden painotusten taustalla. Lisäksi tutkin miten sosiaalihuoltolain muutos on vaikuttanut palveluihin. Sosiaalihuoltolain muutoksen tutkiminen on ajankohtaista, sillä vasta näin vuosien jälkeen on vasta mahdollista nähdä, miten lakimuutos on toiminut. Kiinnostuin perhesosiaalityössä työskennellessäni siitä, miten sosiaalihuoltolain muutos on vaikuttanut palvelutarjontaan. Oletuksenani oli, että toisaalta muutos on voinut helpottaa palvelujen saantia ilman lastensuojelun leimaa. Toisaalta uudistus lisäsi uuden tason palveluihin, mikä kenties teki perheille vaikeammaksi hahmottaa palvelutarjontaa.

Tutkimussuuntana työssäni on sosiaalipalvelut. Teoreettiseksi viitekehyyksiksi olen valinnut sen, miten yhteiskunnalliset muutokset ovat vaikuttaneet lapsiperhepalveluihin. Tutkimusongelmana ja tutkielman tavoitteena on ymmärtää paremmin, miksi ja miten peruspalvelut ovat muuttuneet vuosien varrella ja mikä yhteiskunnallinen näkemys on ollut vuosien kuluessa vaihtuneiden painotusten taustalla. Näkökulmana aineistoon käytän Richard Titmussin näkemystä hyvinvointivaltion sosiaalipolitiikasta. Hän on yhteiskuntatieteilijä, joka on Iso-Britanniassa vaikuttanut sosiaalipolitiikkaan ja hyvinvointivaltiota koskevaan tutkimukseen. Hänen pohdintansa ovat vaikuttaneet vahvasti tapaan, jolla hyvinvointivaltioiden kehitystä jäsennetään. Titmussin näkemykset ovat hyvin maanläheisiä. Hän piti tärkeänä universaalia sosiaalipolitiikkaa ja piti hyvinvointivaltiota yhteiskuntaa yhdistävänä elementtinä. Titmuss korosti altruismia, vastikkeetta auttamista ja oli sitä mieltä, ettei sosiaalipolitiikkaa voida tehdä vain taloudellisilla perusteilla. Titmuss oli vahvasti sitä mieltä, että kaupallisuus kaikissa muodoissa on uhka hyvinvointipalveluille. Hän toi esiin, että tuloksia saavutetaan vain, mikäli sosiaalipoliittiset ratkaisut näkyvät toimeenpanon tasolla

ja ihmisten arjessa. Titmussin näkemyksiin altruismista ja yhteiskunnan tarjoamien palvelujen tärkeydestä vaikutti hänen taustansa, sillä Titmuss nousi köyhän perheen lapsesta professoriksi. Tunnustuksista huolimatta hän tunsii jäävänsä akateemisten piirien ulkopuolelle. Titmussin näkemykset ovat lähellä suomalaisen sosiaalihuollon perusajatuksia ja siten edelleen ajankohtaisia. (Mäntysaari 2013, 327, 332–333, 336 ja 338).

Metodina käytän systemaattista kirjallisuuskatsausta. Tutkielman kantavana teemana on ennaltaehkäisy ja kuinka palvelutarjontaa on onnistuttu kohdentamaan niin, että korjaavien palvelujen tarve olisi mahdollisimman vähäistä. Soveltuvia tutkimuksia olen löytänyt vuodesta 1998 vuoteen 2022. Näistä tutkielmaani hyväksyin kaksi tieteellistä vertaisarvioitua artikkelia, neljä raporttia sekä yhden väitöskirjan.

Sosiaalihuoltolain palvelujen tarkoituksena on vähentää sosiaalisia ongelmia ennaltaehkäisevästi ja estää perheiden haasteiden pitkittyminen ja vaikeutuminen. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tehtävänä on korjata jo syntyneitä ongelmia. (Araneva 2022, 64.) Sosiaalihuoltolain muutos tarjoaa perheille enemmän ennaltaehkäiseviä palveluja raskaampien korjaavien toimenpiteiden sijaan. Painotusta on lisätty yleispalveluihin ja tavoitteena on vähentää erityispalvelujen tarvetta. Näin myös lisätään perheiden yhdenvertaisuutta ja eri tahojen yhteistyötä. Lain uudistamisen kautta siirtyi myös osa lastensuojelun avohuollon palveluista sosiaalihuoltolain perusteella tarjottaviksi palveluiksi, jolloin kynnyks ottaa palveluja vastaan ilman lastensuojelun leimaa madaltuisi. Tällaisia sosiaalihuoltolain alla tarjottavia palveluja ovat esim. perhetyö tai tukiperhetoiminta. (Räty 2015, 23; Pölkki 2016, 257.)

Lastensuojelussa ehkäisevä työ on hyvien edellytysten antaminen lapsuuteen (Törrönen ja Vornanen 2004, 162). Lastensuojelun ennaltaehkäisevä rooli on ollut lastensuojelun tutkimusta ohjannut tekijä sen alkuvaiheista asti ja vaikka varhaisen puuttumisen määrittely ja toteuttaminen on muuttunut vuosikymmenien aikana, ei ajatus perheiden ongelmien ennaltaehkäisystä ole uusi. (Malinen, Hytönen ja Oksanen 2017, 93). Ehkäisevä työ lastensuojelussa on haastavaa, sillä kaikkia lapsille haitaksi olevia asioita ei ole tarkoituksenmukaistakaan poistaa. Ehkäisevän työn on kaksijakoista: toisaalta sen tulee suojella ja antaa lapselle oikeus olla lapsi, toisaalta tukea lapsen kehitystä ja kasvua, jolloin liika suojeleminen voi olla lapselle haitaksi. (Törrönen ja Vornanen 2004, 154.) Ennaltaehkäisyn tuleekin tarjota sopivassa määrin tukea ja turvaa lapselle ja siten myös perheelle.

2 ENNALTAEHKÄISYN JA KORJAAVIEN PALVELUJEN RAJAPINNALLA

2.1 Sosiaalihuollon historia

Sosiaalihuoltolakia on uudistettu vuosien saatossa useaan otteeseen. On yllättävää, kuinka edelleenkin sosiaalihuoltokäsite on käytössä. Kuitenkin huollettavien käsite on poistunut tuen tarpeen kohteiden ollessa tänä päivänä asiakkaita. Sosiaalihuollon syntyvuosina 1920-luvulla sosiaalihuollon käsitteellä oli positiivinen konnotaatio, sillä siihen aikaan köyhäinhoito siirtyi luottamusmiestoiminnasta ammatillisempaan ja järjestelmällisempään suuntaan. Sosiaalihuolto-sanalla tarkoitettiin 1900-luvun loppuun asti viimesijaista apua. (Kröger 2014, 25.)

Universalismi toimii ennaltaehkäisevien palvelujen pohjana. Helsingin yliopiston dosenttina 1930-luvulla työskennelleen Eino Kuusen mukaan sosiaalipolitiikassa tulisi toimia ennaltaehkäisevästi ja interventioiden kohdistua koko yhteiskuntaluokkaan. Kyseessä oli Beveridgeläisen palveluideologian rantautuminen Iso-Britanniasta Suomeen (mukaillen Pirkko-Liisa Rauhalan tutkimusta 1996). Ideana oli tarjota väestön toivomia palveluja kaikille, ei vain kohdennetulle ryhmälle. Beveridgeläisyys ja Titmussin ideologia olivat molemmat universaalien palvelujen kannalla. Myös sosiaalihuollon periaatekomiteassa siirryttiin avunsaajien hahmottamisesta poikkeusyksilöistä universaaliin ja ihmisten tarpeita normalisoivaan sosiaalihuoltoon, josta muodostui hyvinvointivaltioajattelun perusta. Ajatuksena oli jo tällöin, että koko kansalle kohdennetuilla palveluilla päästäisiin eroon sosiaalihuollon palvelujen käytön leimaavuudesta. (Kröger 2014, 26–27, 30.) Suomeen muodostui pohjoismainen universalismin perustuva yhteiskuntamalli, jossa tasataan hyvinvointieroja yhteiskunnan toimesta (Keurulainen 2014, 71). Vuoden 1956 huoltoapulaki uudistui 1982 sosiaalihuoltolaiksi. Uudessa laissa siirryttiin pakkotoimenpiteistä enemmän palveluorientoituneeseen ajatteluun ja huollettavasta tuli asiakas (Kröger 2014, 34).

1980-luvulla sosiaalipalvelut saavuttivat Suomessa huippunsa. Tällöin myös ennaltaehkäisyyn panostettiin. Sosiaalihuollon periaatekomitea määritteli 1970-luvun alussa sosiaalihuollon toimintaperiaatteet ja jo tällöin sosiaalihuollon arvoiksi asetettiin pyrkimys normaalisuuteen, valinnanvapaus, palveluhenkisyys, luottamuksellisuus, ennaltaehkäisy ja asiakkaan omatoimisuus. Sosiaalipalvelut tulivat sosiaalihuollossa korostuneen kontrollin rinnalle, periaatekomitean asettamat tavoitteet oli kuitenkin mitoitettu laajemmiksi, kuin mitä sen ajan resurssit mahdollistivat. Aiempi sosiaalihuoltolaki tuli voimaan 1984, mutta

vasta 1980-luvun lopulla palvelut saavuttivat runsaimman kautensa. (Hämäläinen ja Niemelä 2014, 80, 85; Laitinen ja Pohjola 2010, 25; Toikko 2012, 32, 34, 41).

1990-luvulla resurssien puutteellisuus ja tutkimuksen vähäisyys heikensivät lapsiperheiden ennaltaehkäiseviä palveluja ja erityispalvelujen tarve kasvoi. Palvelujärjestelmän ja sosiaalihuollon ongelmista on keskusteltu jo 1990-luvulta lähtien. Lapsiperheiden kotipalvelu karsittiin miltei kokonaan pois tukemaan vain erittäin vaikeassa asemassa olevia perheitä, samalla resursseja siirrettiin vanhusten kotipalveluun. (Haverinen, Kuronen ja Pösö 2014, 10; Laitinen-Kuikka 2009, 323.) Muurin (2006, 53) näkemyksen mukaan tämä muutos on ollut yksi suurimmista rakennemuutoksista sosiaalipalveluissa. Tämä osaltaan vaikutti siihen, että 1990-luvun alusta lähtien lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät kasvoivat (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2013, 17) ja myös sijoitukset kodin ulkopuolelle kasvoivat samaan aikaan (Hämeen-Anttila 2017, 226). Tutkimustiedon tarve oli suuri, mutta resurssit olivat riittämättömiä.

Lastensuojelussa ennaltaehkäisy ohjasi tutkimuksia lastensuojelun varhaisvuosista asti. Se, mitä varhainen puuttuminen toiminnassa oli, on muuttunut vuosien varrella. (Malinen ym. 2017, 87, 93). 1990-luvulla lastensuojelulakia muutettiin kolmeen eri kertaan. Lakimuutokset noudattivat 1980-luvulla huipunsa saavuttaneiden universaalien hyvinvointipalvelujen ajan henkeä. Tätä samaa henkeä korosti myös Titmuss teorioissaan. Lastensuojelulaki korosti kunnallisten palvelujen sekä myös avohuollon palvelujen lisäämistä. Sosiaalilautakuntien piti järjestää tukihenkilö- ja tukiperhepalvelut avohuollon tukitoimina. Kunnat veloitettiin myös perustamaan koulupsykologin ja kuraattorin virkoja. (Harrikari 2020, 285.) 1990-luvun laman ja julkisessa sektorissa tapahtuneiden leikkausten myötä esiin nousi kritiikkiä lastensuojelun riittämättömiin resursseihin liittyen (Harrikari 2020, 289; Kröger 2014, 37). Samaan aikaan osalla väestöstä sosiaaliset ongelmat syntyivät ja erityispalvelujen käyttö on lisääntynyt 1990-luvulta vuoteen 2005 2–4 kertaisesti (Kröger 2014, 37; Törrönen 2012, 28). Tähän liittyen 1990-luvun puolivälin jälkeen lapsi- ja perhepolitiikkaan tuli uutena julkishallinnon tehostamisen tavoitteet ja taloustietoisuuden korostaminen (Harrikari 2020, 294). Titmuss vastusti tätä suorituskeskeistä mallia ja korosti hyvinvointivaltion henkeen palvelujen tuottamista kilpailuyhteiskunnan ulkopuolella universaalisti, tarpeiden mukaan (Mäntysaari 2013, 338).

2.2 Yhteiskunnalliset muutokset ja ennaltaehkäisevät palvelut

Yhteiskunnallisen ajattelun muutos on vaikuttanut palveluihin muun muassa siirtämällä aiemmin sosiaalipalveluina tarjottuja palveluja muiden toimialojen alle. Muun muassa päivähoito on siirtynyt sivistystoimen alle. Tässä siirtymässä näkyy ajattelutavan muutos: lasten kasvatusta ja hoivaa on siirretty yhteiskunnalle. (Keurulainen 2014, 34.) Aiemmin päivähoiton funktio oli hoitaa lapsia vanhempien työpäivän ajan, kun taas nykyään päivähoito nähdään enemmän kasvatuksellisesta näkökulmasta sivistyspalveluna. Titmuss tuo esiin sen seikan, että sosiaalihuollon palvelujen piirissä on iso osa väestöstä, joten palvelutuotannon ideologiset muutokset voivat olla joskus merkityksellisempiä, kuin muutoksien taloudellinen mittakaava antaisi ymmärtää. Mielestäni tämä vastaava ajatus näkyy esimerkiksi juuri päivähoiton ideologian muutoksissa: siinä onko palvelu hoiva- vai sivistyspalvelua. (Mäntysaari 2013, 338.)

Pulkkinen (2022) nostaa esiin tuoretta näkökulmaa siihen, miten valtiovalta suhtautuu perheisiin. Hän on koonnut aineistoa esimerkiksi lehtikirjoituksista, joissa on nostettu esiin huolta yhteiskunnan liiallisesta puuttumisesta perheiden asioihin. Teksteissä korostuu se, että perheille luodaan kuvaa yhteiskunnan tarjoamien palvelujen ylivertauudesta ja samalla se syö kansalaisten luottamusta omiin kykyihin. Esimerkkinä tästä on pienten lasten, alle kolmevuotiaiden päivähoito ja äitien työllistymiseen kannustaminen. Osaltaan myös taloudellisen tuen vähäisyys ajaa äitejä työelämään varhaisessa vaiheessa. (Pulkkinen 2022, 322.)

Voidaan pohtia, onko esimerkiksi subjektiivisen päivähoiton muutoksen alullepanijana ollut poliittinen tahtotila ohjata perheitä käyttämään enemmän palveluja. Mietin, että onko palvelutarpeita jo alettu luomaan yhteiskunnan taholta, ja näin heikennetty perheiden luottamusta omaan kasvatuskyykyyn. Vai onko valinta päivähoiton varhaiseen aloittamiseen lähtöisin perheistä itsestään ja perheiden omista tarpeista? Kumpi on ollut alullepanija ennaltaehkäisevien palvelujen lisäämiselle? Pohdin myös, tukeeko perheitä entistä tarkemmaksi menevä erityishaasteiden tunnistaminen ja herkemällä seulalla eteenpäin palveluissa ohjaaminen? Toisaalta Törrönen (2012, 28–29) on nähnyt perheiden kasvanneen palvelujen käytön yhdeksi syyksi lisääntyneet valmiudet käyttää palveluja. Esimerkiksi Häggman-Laitilan (2006, 9) mukaan pienten lasten vanhemmilta löytyy halua hakeutua palvelujen piiriin tarpeen vaatiessa, mikäli palveluja on tarjolla matalalla kynnyksellä ja ne ovat perheille sopivia.

Ennaltaehkäisevät palvelut ovat muuttuneet yksityistämisen, kilpailuttamisen ja tehostamisen takia, jolloin asiakkailta vaaditaan paljon. Samaan aikaan on alettu korostaa yksilönvastuuta. Tämä voi olla joissain tapauksissa ristiriidassa asiakaslähtöisyyden tavoitteen kanssa. Kaikki asiakkaat eivät välttämättä

halua olla aktiivisia palvelujen kuluttajia, eikä kaikki ole kykeneviä itse valitsemaan palvelujaan. Myös heidän tarpeisiinsa tulisi tarvittaessa pystyä vastaamaan. Sosiaalihuoltolakiin liittyvässä kirjallisuudessa (Hämeen-Anttila 2017; Pohjola 2010) korostui erityisesti se, että perhepalvelujen tulisi ohjata asiakasläh- töiseen palvelujen järjestämiseen, eikä enää niin päin, että asiakkaan tulisi sopeu- tua palvelujärjestelmään. Sosiaalihuollon palvelujärjestelmä on tullut monimut- kaisemmaksi palvelutarjonnan laajentuessa, mistä on ollut seurauksena asiak- kaan vaikeus saada palvelua (Toikko 2012, 36). Hyvinvointipalvelujen järjes- telmä on rakennettu niin, että järjestelmää on koostettu pala kerrallaan ja eri sek- torit ovat toisistaan eriytyneitä (Arnkil ja Heino 2014, 285). Palvelujen tehostami- sen taustalla on usko siihen, että julkishallintoa voidaan tehostaa kilpailukyky- ajattelun pohjalta. Uusliberalismi ja individualistinen ajattelutapa on ollut koros- tunutta pohjoismaissa ja johtanut palvelujärjestelmän hajauttamiseen julkisen sektorin lisäksi yksityiselle ja kolmannelle sektorille. Kääntöpuolena on se, että samalla yksilöiden vastuu palvelujen valinnasta kasvaa. (Forsberg ja Kröger 2004, 2-3; Toikko 2012, 35; Törrönen 2012, 27-28.) Myös Juhila (2018, 80) tuo esiin sen, että ehkäisevä työ on korostanut nykyään rakenteellisen otteen sijaan yksi- lönvastuuta. Juhilan mukaan kääntöpuolena on se, että ”vääriä” ratkaisuja teh- neitä kontrolloidaan ja moralisoidaan. Titmuss korostaa näkemyksissään yhteis- kunnan palveluista altruismin tärkeyttä ja vastustaa hyvinvointipalvelujen yksi- tyistämiskehitystä.

Törrösen (2012) mukaan selvityksissä on löytynyt yhteys ihmisten resurs- sien ja arvomaailman ilmentymisen välillä. Niillä perheillä, joilla on paremmat edellytykset hyvinvoivaan elämään, on myös paremmat mahdollisuudet toimia yksilöllisten ja myös yhteisöllisten arvojen mukaisesti. Kun tulotaso nousee, ih- misten odotukset ja standardit myös sosiaaliturvaa kohtaan nousevat, eikä pa- rantunut palvelutaso tyydytä asiakkaita ikuisesti, vaan pääosin aletaan vaati- maan entistä parempaa palvelua. (George 1968, 235.) Tämän perusteella yhteis- kunnan palvelujen muutoksiin vaikuttavat osaltaan myös asiakkaiden odotukset ja vaatimukset. Toisaalta Muurin (1998) väitöskirjatutkimus ei tue Georgen aiem- min esittämää olettamusta parempiosaisten kriittisyydestä universaaleja palve- luita kohtaan. Muurin mukaan tulo- ja koulutustaso eivät olleet vaikuttavina taustatekijöinä, kun verrattiin kansalaisten tyytyväisyyttä sosiaalipalveluihin Stakesin 2004 ja 2006 koostaman hyvinvointi ja palvelut -surveyaineiston perus- teella. (Muuri 1998, 6.)

1990-luvulla tehdyt leikkaukset ennaltaehkäisevistä palveluista näkyvät edelleen. Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen pääjohtaja Juhani Eskola on kir- joittanut Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisussa, että lapsiin investoi- minen on panostusta tulevaisuuteen ja sosiaaliseen kestävyyteen. Hän tuo esiin, että lasten päivähoito-, koti- ja kouluympäristöön on 1990-luvun alkupuolelta

lähtien tehty muutoksia, jotka vaarantavat lapsien hyvän kasvun mahdollisuudet. Hän huomauttaa, että tässä näkyy 1990-luvulla peruspalveluihin kohdistuneet leikkaukset, jotka lisäsivät tarvetta korjaaviin palveluihin. Tällöin karsittiin muun muassa lapsiperheiden kotipalvelusta. (Lammi-Taskula ja Karvonen 2014, 3.)

Ennaltaehkäisyn painottaminen on erityinen piirre Suomen kaltaisessa pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa (Forsberg ja Kröger 2004, 3). Tutkimusten mukaan erityisesti ehkäisevien toimenpiteiden merkitys painottuu ylisukupolvisuuteen liittyvien ongelmien hoidossa (Törrönen 2012, 10, 29, 135). Titmussin näkemyksen mukaan koko ikäluokkaan kohdistuva toiminta tukee parhaiten perheitä ja ehkäisee valikoiviin palveluihin liittyvää leimautumista (Mäntysaari 2013). Ehkäisevä lastensuojelu voi kohdistua universaalisti koko ikäluokkaan, kuten neuvolajärjestelmä tai päivähoito toimivat, tai sitten valikoivasti liittyen perheen elämäntilanteeseen. Palveluissa on tärkeää oikea-aikaisuus ja tilanteeseen nähden sopiva tuki (Pölkki 2016, 253). Rasan ja Vuolukan (2019) kartoituksen mukaan oikea-aikaisuus edellyttää palvelujen rakenteiden toimivuutta.

Ennaltaehkäisevissä palveluissa, kuten päivähoidossa, tulee kuitenkin tasapainoilla universaalien palvelujen toimivuuden ja toisaalta ylisukupolvisten ongelmien ennaltaehkäisyn välillä. Yleisesti lapset ja nuoret voivat Suomessa entistä paremmin, mutta samaan aikaan korjaavien palvelujen tarve on kasvanut. Tämä kertoo osaltaan myös siitä, että suurin osa alaikäisistä voi hyvin, mutta pienelle osalle on kertynyt entistä enemmän haasteita. Jotkin perheitä kuormittavista asioista johtuvat yhteiskunnallisesta tilanteesta. (Lammi-Taskula ja Karvonen 2014, 3; Pölkki 2016, 253.)

Heinon (2014, 292) mukaan kuntien välillä on palvelutarjonnassa suuria eroja ja Törrönen on samoilla linjoilla todetessaan, että kuntien väliset erot ovat asettaneet perheet eriarvoiseen asemaan riippuen asuinpaikasta. Tilanne on säilynyt samana jo ainakin kymmenen vuoden ajan, sillä jo 2012 on näkynyt sama eriarvoistumiskehitys. (Törrönen 2012, 28.) Uskon kuitenkin, että toivoa tilanteen korjaantumiseen on näköpiirissä vuoden 2023 voimaan tulleen Sote-maakuntauudistuksen kautta.

Ennaltaehkäisevää työtä pyritään nykyään viemään eri sosiaalityön alueille ja lisäämään yhteistyötä verkostoitumalla. Ehkäisevää työorientaatiota on tavoiteltu Sosiaalityön neuvottelukunnan toimenpideohjelmassa ”Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015”. Siinä kuvailtiin uudenlainen sosiaalityön professio, joka siirtyisi reagoinnista ennakointiin. Tämän ennalta ehkäisevän orientaation voidaan nähdä läpäisevän myös muita sosiaalityön alueita, kuten yhteisösosiaalityötä, rakenteellista sosiaalityötä sekä sosiaalista kuntoutusta. En-

naltaehkäisy läpäisee myös ajallisesti eri tasoja: tuen tulisi kohdentua lapsen elämään mahdollisimman varhaisista vuosista alkaen ja toisaalta mahdollisimman varhain myös tuen tarpeen alkamiseen nähden. (Pölkki 2016, 253, 257–258.)

Ennaltaehkäisevän työn tehokkuutta parantaa myös verkostoituva työote, jossa eri alojen ammattilaiset toimivat varhain yhdessä asiakkaan parhaaksi. Tällaisen työotteen todettiin vähentävän korjaavaa työtä. (Häggman-Laitila 2006, 45.) Rasa ja Vuolukka (2019, 162) ovat tutkineet sosiaalityön ammattilaisten blogitekstejä ja niissä on korostunut sosiaalihuollon uudistuksen tuoma ammattilaisten verkostoituminen ja yhteistyön lisääntyminen perheiden asioissa. Heidän mukaansa vastuuta palveluista voisi jakaa eri toimijoille, jolloin saataisiin eri ammattilaisten tuomaa tietotaitoa yhteistyöhön.

Modernisaatiokehitys on heikentänyt perheiden yhteiselämän perustaa, jota aikaisemmin on pystytty tukemaan sosiaalityön keinoin. Jo 1990-luvun lopussa oli havaittavissa yksilön valintamahdollisuuksien lisääntymisen kautta tapahtunut perheiden arvojen pirstaloituminen. Nämä kehitystekijät vaikeuttivat osaltaan sosiaalityöntekijöiden tulkintaa siitä, miten määriteltäisiin kussakin perheessä hyvä elämä ja tavoiteltavat arvot. Tämä vaikuttaa kyselyn perusteella myös sosiaalityöntekijöiden ammattietiikan rakentumiseen. (Mutka 1998, 118.) Tämä yhteiskunnan yksilöllistymiskehitys on edelleen haasteena, kun esimerkiksi lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmassa (Rautio 2016) pyritään sovittamaan palvelut lapsi- ja perhekohtaisiksi kokonaisuuksiksi. Toisaalta Törrösen (2012) mukaan ennaltaehkäisevien palvelujen ja sitä kautta yksilöiden valinnanmahdollisuuksien lisääntyminen voisi osaltaan vähentää ylisukupolvista huonosuuden kierrettä.

Valtioneuvoston julkaisussa (2004) on suositus kunnissa käynnistettävästä perhepalveluverkoston suunnittelusta. Perhepalveluverkoston tavoitteeksi on tällöin kaavailtu lapsiperheiden kanssa tehtävän yhteistyön kehittäminen. Myös tiedonkulun tärkeyttä on tässä yhteydessä painotettu ja korostettu salassapitosäädösten selkeyttämistä sekä yhteisten menettelytapojen sopimista. (Valtioneuvosto 2004, 30.) Painopisteen säilymisen ennaltaehkäisevissä palveluissa voi nähdä edelleen vuoden 2021 kansallisen lapsistrategian toimintasuunnitelmassa, jonka tavoitteena on kehittää lapsi- ja perhelähtöisiä matalan kynnyksen palveluja, sekä lisätä palvelujen saavutettavuutta. Tavoitteena on jatkaa lapsi- ja perhepalvelujen kehittämistä Lape- muutosohjelman kautta. (Valtioneuvosto 2021, 28–29.)

2.3 Sosiaalihuoltolain muutos

Sosiaalihuoltolaki ohjaa lapsiperhepalvelujen lisäksi myös monien muiden eri väestöryhmien palveluja. Lapsi on sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa aina asiakas, myös silloin kun joku perheen jäsenistä on ensisijaisesti palvelujen kohteena. Lapsella tarkoitetaan sosiaalihuoltolaissa alle 18-vuotiasta henkilöä. Lapsen tuen tarpeeseen voidaan vastata sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen lisäksi myös erityislakien tarjoamilla palveluilla, kuten vammaispalvelulain tai lastensuojelulain mukaisina palveluina. (Araneva 2022, 66–67; Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 14, 21.) Lapsen perhe on ensisijaisessa vastuussa lapsen kehityksestä ja kasvatuksesta. Lisäksi yleisten, kaikille tarkoitettujen palvelujen tulisi tukea lasten kasvatusta ja sosiaalihuoltolain 10 § mukaan palveluja tulee kehittää kasvatuksen tukemiseksi. Apua tulisi tarjota kaikissa niissä toimipaikoissa, joissa muutenkin perheitä tavataan. Palvelujen kehittämisen tarkoituksena on, että niiden avulla pystytään hyvissä ajoin havaitsemaan tuen tarpeet. Tällöin äitiys- ja lastenneuvolassa, päivähoitossa, koulussa sekä opiskelijaterveydenhuollossa tulisi ohjata perhettä tarvittaessa sosiaalihuollon peruspalvelujen tai erityispalvelujen piiriin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 37, 45.)

Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut ovat ensisijaisia suhteessa lastensuojelulain mukaisiin palveluihin ja vaikka perheellä alkaisikin lastensuojelun asiakkuus, ovat he silti oikeutettuja käyttämään myös sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja. Sosiaalihuoltolain 13 § mukaan palveluja tulee järjestää tarvittavassa laajuudessa sellaiseen vuorokauden aikaan, kun asiakas niitä tarvitsee. Samoin määrää lastensuojelulaki palveluistaan. Sosiaalihuoltolain mukaisina palveluina tulee järjestää lapsiperheiden kotipalvelua, sekä uudempina vuoden 2015 sosiaalihuoltolain mukaisina palveluina perhetyötä, tukihenkilö- tai tukiperhetoimintaa sekä vertaisryhmätoimintaa. Neuvolan kautta tarjotaan sosiaalihuoltolain 18 § mukaista lapsiperheiden kotipalvelua ja joissain kunnissa myös perhetyötä. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2017, 38, 45, 51, 59.)

Lapsiperheiden kotipalvelusta säädetään sosiaalihuoltolain 19 §:ssä. Lapsiperheiden kotipalvelusta saa apua lasten hoitoon ja kasvatukseen, asumiseen, asiointiin ja muihin jokapäiväisiin tehtäviin. Sitä annetaan erityisen perhe- tai elämäntilanteen perusteella (esimerkiksi erotilanne, sairaus, synnytys, vamma, kaksoset). Tärkeimpänä tavoitteena on perheen voimavarojen lisääminen ja arjen toimintakyvyn vahvistaminen. (Hämeen-Anttila 2017, 219.) Vuonna 2021 lapsiperhepalvelujen kautta kotipalvelua sai 13 409 perhettä. Tämä oli 2,4 prosenttia

lapsiperheistä. Lastensuojelun kotipalvelua käytti 0,4 prosenttia (2 123 perhettä) lapsiperheistä. (Forsell ja Kuoppala 2022, 22.)

Perhetyöstä säädetään sosiaalihuoltolain 18 §:ssä. Perhetyöllä tuetaan silloin, kun perhe tarvitsee apua voimavarojen lisäämiseen tai perheenjäsenten vuorovaikutuksen parantamiseen. Perhetyöllä voidaan tukea myös erityisen tuen tarpeessa olevaa lasta tai nuorta. Perhetyö voi olla keskusteluapua, ryhmätoimintaa, arjen tukea tai mitä tahansa tilannetta korjaavaa ammatillista työtä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 58.) Vuonna 2021 sai 16 270 perhettä lapsiperhepalvelujen perhetyötä. Tämä oli 2,9 prosenttia kaikista lapsiperheistä. Tehostettua perhetyötä sai 1,7 prosenttia (9 458 perhettä) lapsiperheistä. (Forsell ja Kuoppala 2022, 22.)

Sosiaalihuoltolain uudistus oli peruspalveluja vahvistaessaan jatkumoa 1970-luvun periaatekomitean linjauksille: esimerkiksi ennaltaehkäisy ja pyrkimys normaalisuuteen oli mainittu jo periaatekomitean uudistusten aikana. (Araneva 2022, 66–67; Toikko 2012; 41.) Myös skeptisiä äänenpainoja oli ilmassa, erityisesti sosiaalihuolto-käsitteeseen liittyen: Kröger (2014, 26) ajatteli, että sosiaalihuolto on terminä vanhentunut ja haittaisi sosiaalihuollon kehittämistä.

Myös vuoden 2007 kolmas lastensuojelulain muutos ennakoiki jo vuoden 2015 sosiaalihuoltolain muutosta, sillä lastensuojelulain uudistuksen yhtenä tavoitteena oli ongelmiin puuttuminen hyvissä ajoin ennen ongelmien kasautumista (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006). Lastensuojelulain mukaisesti avohuollon tukitoimina oli jo aiemmin voitu järjestää sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja (esimerkiksi toimeentulotukea tai päivähoidoa). Lastensuojelulakiin kirjattiin 2007 myös lisää palveluja, joita voitiin järjestää: perhetyö, hoito- ja terapiapalvelut sekä vertaisryhmät. Kuitenkin samaan aikaan palveluja on vähennetty muun muassa lastensuojelun, koulun ja nuorisotyön alueilla, eikä jäljelle jääneiden palvelujenkaan tarjonta ole vastannut kaikilta osin kysyntää. (Harrikari 2020, 315; Törrönen 2012, 28–29.) Tämä on osaltaan lisännyt 2010-luvulla kiireellisten sijoitusten määrää. On huomionarvoista, että kiireelliset sijoitukset kääntyivät laskuun vuonna 2014, mutta lisääntyivät taas vuodesta 2016 alkaen. Samoin uusien huostaanottojen määrä lähti nousuun 2016. Kokonaisuudessaan huostassa olevien lasten määrä on noussut jatkuvasti tarkasteluhistorian alusta lähtien, vuodesta 1991. (Hämeen-Anttila 2017, 226; Forsell ja Kuoppala 2022, 9.)

Kirjallisuudessa käydään paljon keskustelua, mihin lastensuojelun asiakkuuden raja tulisi vetää. Joidenkin kommenttien mukaan raja lastensuojelun puolelle on liian matalalla, toisaalta sijaishuoltomäärien noustessa pohditaan sitä, tullaanko asiakkuuteen liian myöhään. Tilastojen mukaan vuodesta 2018 ovat myös lastensuojeluilmoitukset ja niiden kohteina olevien lasten määrät kasvaneet. Esimerkiksi vuonna 2021 tehtiin lastensuojeluilmoitus 9 %:sta lapsista.

Kasvua on tapahtunut erityisesti 13–17-vuotiaiden ikäryhmässä. Myös sijaishoidon määrät ovat kasvaneet. (Forsell ja Kuoppala 2022, 9.) Tästä näkökulmasta lakimuutos ennaltaehkäisyn suuntaan ei ole toiminut toivotulla tavalla vielä ainakaan sosiaalihuoltolain muutoksen alkuvuosina. (Wilén 2018, 3). Tilastot tuntuvat ristiriitaisilta: lastensuojelun asiakasmäärien vähentyessä lastensuojeluilmoitusten ja sijaishoidossa olevien lasten määrät ovat kasvaneet sosiaalihuoltolain muutoksen jälkeen. Tästä herää kysymys, käytetäänkö lastensuojelun avoimuuden palveluja riittävästi: Jääkö liian moni lastensuojelun asiakas nykyisin sosiaalihuoltolain palveluihin liian pitkäksi aikaa, jolloin ainoana vaihtoehtona korjata tilanne on tehdä lapsen sijoitus. Sosiaalihuoltolain muutos on varmasti auttanut eniten perheitä, joilla olisi muutoin suuri kynnys hakeutua lastensuojelun asiakkuutta vaativiin palveluihin. Olisi mielenkiintoista selvittää, miten lainsäädännön muututtua perheet kokivat siirtymän lastensuojelun asiakkuudesta sosiaalihuoltolain mukaiseen asiakkuuteen: kokivatko he tällöin tietynlaisen stigman poistuvan.

Mietin toisaalta, onko realistista ajatella ylisukupolvisista haasteista kärsivien perheiden osaavan toimia tavoitteellisesti lapsen parhaaksi ja löytävän sopivat palvelut? Onko vain pienellä osalla asiakaskuntaa resursseja etsiä palveluja ja hyödyntää niitä optimaalisesti ilman tehokasta palveluohjausta? Lainsäädäntömuutosta tehtäessä oli Aranevan mukaan oletus, että perheet välttelisivät lastensuojelun asiakkuutta ja jättäisivät sen takia hakeutumatta asiakkuutta edellyttäviin palveluihin. Vaikka muutos voisi madaltaa kynnystä hakea palveluja, eivät tuen tarpeessa olevat perheet muuttuneet: edelleen ongelmana on se, että ennen sosiaalihuollon palveluja tarvitsevat eivät yleensä hakeudu oma-aloitteisesti palvelujen piiriin. Syynä voi olla viranomaisten puuttumisen välttely tai sitten perheet eivät tunnista itse tuen tarvettaan. (Araneva 2022, 56.)

Hämeen-Anttila tuo esiin sen, että palvelujen määrällinen lisääminen ei ole yksistään ratkaisu painopisteen siirtämiseksi ennaltaehkäiseviin palveluihin. Hänen mukaansa perheillä tulee olla myös realistinen mahdollisuus saada palveluja yleisinä perhepalveluina. Tämä vaatii yhteistyötä erityispalvelujen ja yleisten palvelujen välillä. (Hämeen-Anttila 2017, 217.) Rasa ja Vuolukka (2019) korostavat lastensuojelun ja perhesosiaalityön rajapinnan selkeyttä sekä palvelujärjestelmäosaamista. Jo vuoden 2012 lastensuojelun keskusliiton kyselyssä työntekijät pohtivat, missä lastensuojelun raja kulkee, sillä joissain kunnissa jopa kymmenesosa lapsista on lastensuojelun palvelujen piirissä. Tutkimuksessa sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat pohtivat, pitäisikö lastensuojelutarpeen arvioinnissa nostaa lastensuojelun asiakkuuden kynnystä ja siirtää lastensuojelun asiakkuudessa tarjottavia palveluja muille toimijoille. (Sinko ja Muuronen 2013.)

Sosiaalihuoltolaissa tuodaan myös esiin, että perheille voidaan järjestää myös sellaisia palveluja, joita laki ei suoraan määrää. Soveltamislaissa korostetaan, että myös erotilanteessa lapsi voi tarvita erityistä tukea, samoin jos lapsella on jokin fyysinen vamma. Esimerkiksi perheen erotilanteessa voidaan myöntää lapselle koulutettu tukihenkilö. Sosiaalihuoltolain muutoksen tarkoitus on se, että perheiltä ei edellytetä lastensuojelun asiakkuutta, jotta he saavat perhettä tukevia palveluja. Sosiaalihuoltolain 10 § on sisällytetty myös uutena lapsen mielenpitemen selvittäminen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 85, 97; Hämeen-Anttila 2017, 217–218.)

Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut tulee kohdentaa erityistä tukea tarvitseville lapsille, mutta niitä voidaan järjestää muillekin. Sosiaalihuoltolain 3 § mukaan erityistä tukea tarvitsevalla lapsella tarkoitetaan lasta, jonka kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai joka itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Erityistä tukea tarvitseviksi määritellään lain mukaan myös silloin, jos on vaikeuksia hakea tai saada tarvitsemiaan palveluja. (Räty 2015, 24; Hämeen-Anttila 2017, 217.)

Lainsäädäntöuudistamisen lähtökohtana on perheet ja yksilöt sekä heidän tarpeidensa huomioiminen. Lain soveltamisessa on nostettu keskeiseksi asiaksi se, että perheiden tarpeet ohjaavat asiakaslähtöiseen palvelujen järjestämiseen, eikä enää niin päin, että asiakkaan tulisi sopeutua palvelujärjestelmään. Myös Pohjolan (2010, 65) ja Hämeen-Anttilan (2017, 199) mukaan sosiaalipalveluissa on palveluvalikoimasta lähtevän ajattelun sijaan siirryttävä tarjoamaan kysyntään perustuvia palveluita. Sosiaalihuoltolain 11 § määrittelee yksilöllisen tuen tarvetta, jolloin asiakkaan tarpeisiin ei voida jättää vastaamatta sillä perusteella, ettei sopivaa palvelua ole tarjolla kunnassa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 38.) Tämä vahvistaa asiakkaan oikeusturvaa ja samalla haastaa järjestelmää vastaamaan vaikeampiin moniasiakkuustilanteisiin, joissa asiakasperheet tarvitsevat eri sektorien palveluista muodostettavaa palvelukokonaisuutta (Arnkil ja Heino 2014, 285).

Tilastojen näkökulmasta lakimuutos ennaltaehkäisyn suuntaan ei ole toiminut toivotulla tavalla vielä ainakaan sosiaalihuoltolain muutoksen alkuvuosina. (Wilén 2018, 3). Tilastot tuntuvat ristiriitaisilta: lastensuojelun asiakasmäärien vähentyessä lastensuojeluilmoitusten ja sijaishoidossa olevien lasten määrät ovat kasvaneet sosiaalihuoltolain muutoksen jälkeen. Kröger kritisoikin sosiaalihuoltolain uudistusta vanhan toistoksi ja ihmettelee, onko mitään muuttunut neljäskymmenessä vuodessa. (Kröger 2014, 39.) Näin ollen myös kriittisiä äänenpajoina oli nähtävissä sosiaalihuoltolakiin liittyvästä kirjallisuudessa: lastensuojelun keskeisimmät tavoitteet ennaltaehkäisy ja asiakaslähtöisyys nähtiin pysyneen ennallaan 1980-luvulta saakka. Jo vuoden 1982 sosiaalihuoltolaki ajoi asiakaslähtöisyyttä, jota myös uusi laki korostaa.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Tieteen tekemisessä on tärkeää uuden tiedon tuottaminen, mutta myös olemassa olevien tutkimusten mallien testaaminen. Erityisen tärkeää tämä on yhteiskuntatieteissä yhteiskunnan muuttuessa ja kehittyessä. (Kananen 2015, 37.)

Tutkielmani tutkimusongelmana ja tavoitteena on ymmärtää paremmin, miksi ja miten peruspalvelut ovat muuttuneet vuosien varrella ja mikä yhteiskunnallinen näkemys on ollut vuosien kuluessa vaihtuneiden painotusten taustalla. Lisäksi tutkin miten sosiaalihoitolain muutos on vaikuttanut palveluihin.

Tutkimuskysymykset:

- Miten ennaltaehkäisevien palvelujen painopiste on muuttunut lapsiperhepalveluissa 1990- luvulta 2020- luvulle tultaessa?
- Miten sosiaalihoitolain muutos on näkynyt lapsiperheiden palveluissa?

3.2 Tutkimusaineiston hankinta ja analysointi

Tutkimusote on kvalitatiivinen. Aineistoa analysoin systemaattisella kirjallisuuskatsauksella. Aineistoa selatessani valinnan ehtona edellytin sitä, että teksti on vertaisarvioitu. Lähdin aluksi etsimään sosiaalihoitolain muutokseen liittyvää aineistoa, sillä alkuperäinen kiinnostuksen kohteeni oli se, miten sosiaalihoitolaki on vaikuttanut lapsiperheiden palveluihin. Tätä kautta perehdyin laajemmin aiheeseen ja ennaltaehkäisyyn teema korostui aineistossa, jo ennen sosiaalihoitolain muutosta. Hakulöydöt lisäsivät kiinnostustani yleisemmin ennaltaehkäisevien palvelujen ja erityispalvelujen painotuseroihin eri aikoina. Päätin käsitellä tutkielmassani laajemmin ennaltaehkäiseviä lapsiperhepalveluja.

Kirjallisuuskatsauksessani selvitetään, kuinka katsauksen kohteena olevaa aihetta on aikaisemmin tutkittu (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2009, 121). Tämä kirjallisuuskatsaus toimii myös pohjana uusille tutkimustuloksille. On hyvä tutkia, mitä tieteenalalla on aiemmin tehty, sillä tieto on kumuloituvaa. Vanhan tiedon pohjalta voi arvioida jo olemassa olevaa tietoa, kuvata historiallisesti aiempien teorioiden kehitystä, kehittää aiempia teorioita tai luoda uusia teorioita ja käsitteitä. Kirjallisuuskatsaukseni avulla voidaan myös muodostaa kokonaiskuvaa

tutkittavasta ilmiöstä, eli tutkielmani tapauksessa ennaltaehkäisevistä lapsiperhepalveluista ja lainsäädännön uudistamisen vaikutuksista. (Salminen 2011, 1.)

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on tieteellinen tutkimusmetodi, jossa tutkitaan jo tehtyjä tutkimuksia. Tutkimuksia läpikäydään tiiviissä muodossa ja tuodaan esiin lähteiden yhteyttä toisiinsa. Siinä tuodaan esiin aiempien tutkimusten mahdollisia puutteita tai uusia tutkimuskysymyksiä. Kirjallisuuskatsauksista on hyötyä silloin, kun tarvitaan tiedon määrän kasvaessa koottua tietoa päätöksentekoa varten. Finkin mallin mukaan systemaattisen kirjallisuuskatsauksen seitsemän vaihetta ovat tutkimuskysymysten asettaminen, tietokannoista aineiston kerääminen, hakutermien määrittely, hakutuloksien karsiminen (vuodet, kieli), hakutulosten seulominen (valitaan tieteellisesti laadukas materiaali), katsauksen tekeminen (aineisto ja sen tiedot kerätään) sekä syntetisointi (tuloksien esiin tuominen). (Salminen 2011, 1, 4–5, 8–10.) Systemaattisen tiedonhaun prosessissa tiedonhaku dokumentoidaan ja tiedonhaussa määritellään hakusanat ja julkaisuvuosi (Jyväskylän yliopisto, 2022).

Aineistoa olen hankkinut vuosilta 1995–2022. Suoritin haut Finna- kannan kautta (www.finna.fi), joka pitää sisällään yleiset kirjastot, korkeakoulukirjastot, erikoiskirjastot, arkistot ja museot. Määrittelin taulukon mukaisesti (LIITE 1) neljä eri sanayhdistelmää, joilla tein hakuja ja näin sain rajattua pienempiä tietueita (haussa etsitty aihe-sanoilla ja sanojen välissä ja-merkintä). Soveltuvia tutkimuksia löytyi vuodesta 1998 vuoteen 2022 (LIITE 2).

Näistä valitsin tutkielmani parhaiten soveltuviksi kaksi tieteellistä vertaisarvioitua artikkelia: Palvelujärjestelmään liittyvät rakenteelliset haasteet ja työntekijöiden toimintamahdollisuudet julkisen sektorin lastensuojelutyössä (Mänttari-van der Kuip 2022) sekä Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta (Pösö 2010). Lisäksi valitsin neljä raporttia: Matalan kynnyksen sosiaalipalvelut lapsiperheiden tukena ja palveluiden käyttö COVID-19-epidemian aikana (Aunola, Lammi-Taskula, Sorkkila ja Vuorenmaa 2020), Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi (Kananoja ja Ruuskanen 2019), Toimiva lastensuojelun selvitysryhmän raportti (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2013) sekä Sosiaalityön neljäs käänne-asiatuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen (Mutka 1998). Valitsin myös yhden väitöskirja: Neuvolan perhetyö vanhemmuuden varhaisena tukena ja yhteistyönä (Rautio 2016).

Tutkimusaineisto-osiossa on katsaus aineistosta ja tulokset-osiossa syntetisoin aineiston laadullisesti käyttäen kuvailevaa katsausta. Tutkimusaineistoa analysoidessani etsin aineistosta nousevia, niitä yhdistäviä teemoja. Tämän jälkeen liitin teemoja toisiinsa loogisessa järjestyksessä ja esitin niiden kautta vastaukset tutkimuskysymyksiin. (Aveyard 2019, 152.)

3.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Finkin määritelmän mukaan tutkimuskirjallisuuteen perustuvan kirjallisuuskatsauksen olennainen osa on tiedonhankinnan tarkka kriteeristö ja huolellinen dokumentointi, joka takaa katsauksen järjestelmällisyyden ja luotettavuuden. Tutkimus tulee olla toistettavissa (Salminen 2011, 4–5.) ja tutkimusmenetelmän on tärkeää soveltua asian tutkimiseen (Kananen 2015, 344). Olen pyrkinyt käyttämään mahdollisimman uusia lähteitä silloin kun se on ollut mahdollista. Tiedon kumuloitumisen takia vanhempien teosten tai painosten tieto voi olla vanhentunut. Toisaalta jos tuoreempaa tietoa jostain asiasta ei löydy, on hyvä hyödyntää alkuperäislähteitä, jotta tieto ei pääse muuttumaan matkalla. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2009, 113.) Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tulee olla kattavasti alkuperäistutkimuksia (Metsämuuronen 2000, 22). Tutkimusta tehdessä tulee kirjata mahdolliset aukkopaidat kirjallisuudesta (Aveyard 2019, 152). Tässä tutkimuksessa huomasi, kuinka vähän on saatavissa 1990-luvulta kriteereihini soveltuvaa materiaalia. Onnistuin kuitenkin löytämään haluamaltani ajanjaksoilta vertaisarvioituja lähteitä. Teoriaosuuteen aineistoa kerätessäni huomasi kylläntymisen (Kananen 2015, 355), kun etsimäni aineisto alkoi toistaa itseään, eikä hakemaani aiheeseen löytynyt enää uutta tietoa.

Kirjallisuuskatsauksessa on eettisesti tärkeää välttää plagiointia. Siksi lähdeviittaukset ovat olennaisia, kun kerrotaan aiemmista tutkimuksista. Myös totuudellisuus ja puolueettomuus on tärkeää huomioida sekä lähteissä, että itse tekstissä. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2009, 114, 122.) Tutkijana on tärkeää lähteä avoimin mielin etsimään vastauksia, jotta oma mielipide ei vaikuta tulokseen. Jos tutkimusta tehtäessä tavoiteltaisiin tiettyä vastausta, saattaa tutkija jättää pois sellaisia aineistoja tai lähteitä, jotka eivät tue tutkijan tulkintaa. (Aveyard 2019, 152; Kananen 2015, 338.) Ylipäätään aineiston tulkinta tulee tehdä oikein. Riskinä voi olla myös tulkintavirhe, jolloin tutkija saattaa analysoida tekstejä oman näkönsä perusteella. (Kananen 2015, 341.)

Vertaisarvioitua materiaalia perheiden kanssa tehtävästä ennaltaehkäisevästä työstä löytyi eniten 2010-luvun jälkeen ja muutamia 1990-luvulta. Yllätyin, miten vähän 2000-luvun alussa on selvitetty ennaltaehkäisevien palvelujen toimivuutta ainakaan tieteellisessä tutkimustyössä. Tähän voisi olla syynä 1990-luvun lama-ajan jäljet, joita pyrittiin korjaamaan seuraavalla vuosikymmenellä. Lama-aikana käytettävät resurssit suunnattiin jo kriisiytyneiden perheiden auttamiseen, jolloin ennaltaehkäisevän työn kehittämisen pohdinnalle ei kenties jäänyt niin paljon sijaa. Toisaalta tutkimusten määrään vaikuttaa myös sosiaalityön erikoisalan nuori ikä, sillä sosiaalityön väitöskirjoja on alettu tekemään vasta 1990-luvulta eteenpäin sosiaalityön eriytyessä omaksi oppialakseen. Aiemmin tutkimusta tehtiin sosiaalipolitiikan tai yhteiskuntapolitiikan alaisuudessa. (Kröger 2014, 36.)

4 TULOKSET JA ANALYSOINTI

4.1 Ennaltaehkäisevien lapsiperhepalvelujen kehittyminen

Yhteiskunnallisesti palveluja kohdennettaessa lapsiperheiden painoarvoa on vähentänyt lasten ikäluokan koon pieneneminen. 1960-luvulla panostettiin työikäisiin ja tämän jälkeen suurten ikäluokkien ikääntyessä, on painopiste siirtynyt vanhemman väestön palveluihin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 25.) Myös Muuri (2006, 53) on todennut, että ikääntyneiden palveluihin on panostettu lapsiperhepalvelujen kustannuksella. Tässä tutkielmassa huomasi, kuinka paljon yhteiskunnan arvomaailma vaikuttaa siihen, minkä sosiaalihuoltolain asiakasryhmän tarpeisiin vastataan kattavimmin. Painotuseroihin vaikuttaa myös väestörakenne. Paradoksaalisesti lapsiperheiden palveluihin panostaminen on lapsimääräänkin suhteutettuna vähentynyt lapsien määrän laskiessa, vaikka yhteiskunnassa haluttaisiin saada syntyvyys nousuun.

Sekä lastensuojelulain, että sosiaalihuoltolain tavoitteet ovat pysyneet melko samoina vuosien varrella läpi uudistusten. Lastensuojelun selvitysryhmän (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013) mukaan lastensuojelun keskeisimmät tavoitteet ovat pysyneet ennallaan 1980-luvulta saakka. Yksi näistä on ennaltaehkäisyn tavoite. 1975–1987 lastensuojelutilastojen mukaan avohuollon palveluja kehittämällä on pystytty edesauttamaan perheiden selviytymistä. Palveluilla pystyttiin vähentämään kasvatusvaikeuksiin, sairauteen ja vammaisuuteen liittyviä lasten sijoituksia. Toisaalta nähtiin, että ennaltaehkäisevät palvelut eivät toimineet yhtä hyvin vanhempien päihteiden käytöstä, lasten laiminlyönnistä tai lasten pahoinpitelystä johtuneisiin sijoituksiin. (Mutka 1998, 95.)

Se, mitä varhaisella puuttumisella tarkoitetaan, on Malisen ym. (2017, 87, 93) artikkelin mukaan muuttunut vuosien varrella, samoin varhaisen puuttumisen määrittely ja toteuttaminen. Kuitenkaan tässä artikkelissa ei tarkemmin eritellä, mitä varhaisen puuttumisen orientaatioissa on tapahtunut vuosien varrella. Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan varhaisen tuen toteutumista hankaloitti suunnitelmallisen seurannan puuttuminen. Useissa raporteissa on jo 1990-luvulta alkaen kiinnitetty huomiota lastensuojelun epäkohtiin ja tehty ehdotuksia niiden poistamiseksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 21–23.)

Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys näyttöä yllättävänä kriittisenä lastensuojelulain uudistuksia kohtaan. Tavoitteiden toiston lisäksi selvityksen mukaan vuoden 2008 lastensuojelulain uudistuksella ei ole lastensuojeluilmoitusten lisääntymisen ohella ollut muuta merkittävää myönteistä vaikutusta kehitykseen. Selvityksen mukaan puutteet ja kielteinen kehitys ovat tulleet esiin myös

valtionalouden tarkastusviraston lausunnossa ja selvitysryhmän työssä käytettävissä olevassa muussa aineistossa. Selvityksessä pohditaan, miksi puutteiden ja ongelmien havaitseminen ja korjausehdotukset ovat johtaneet hitaasti toimenpiteisiin. Kiireellisten sijoitusten kiihtyvä lisääntyminen ilmaisee, että lastensuojelun laaja tulkinta ja sen edellyttämä toiminta on vakavassa kriisissä ja vaatii sekä toiminta-ajatuksen, että palvelujen toimeenpanon uudistamista julkisen hallinnon kaikilla tasoilla. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 23.) Näyttää siltä, että uusin sosiaalihuoltolaki on vastannut juuri tähän haasteeseen, sillä se on nimenomaan uudistanut palvelujen toimeenpanoa siirtämällä lastensuojelun asiakkuutta vaatineita palveluita yleispalvelujen piiriin.

Sosiaali- ja terveysministeriön 2013 tekemässä selvityksessä perheiden vastauksissa nousi esiin ehkäisevien palvelujen toimimattomuus. Kyselyyn vastanneiden perheiden mukaan kaikkien käytössä olevia, oikea-aikaisia palveluja pitäisi tarjota enemmän. Tämä tuli selvityksessä esille sekä palvelujen käyttäjien, että ammattilaisten kommentoissa. Monet perheet olivat hakeneet itse apua jakamiseen ja arjen ongelmiin, mutta esimerkiksi kotipalvelua oli ollut vaikea saada. Tämä aiheutti selvityksen mukaan tilanteiden tarpeetonta kriisiytymistä. Sosiaalihuoltolain 13 § mukaan palveluja tulee järjestää tarvittavassa laajuudessa sellaiseen vuorokauden aikaan, kun asiakas niitä tarvitsee, joten oikea-aikaisuus on huomioitu ainakin lainsäädännön tasolla. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 17; Hämeen-Anttila 2017, 218.)

Sosiaali- ja terveysministeriön raportissa kerrotaan, että valtionalouden tarkastusvirasto arvioi lastensuojelun valtakunnallisten tavoitteiden toteutumista vuonna 2012 valmistuneessa tarkastuksessa. Tarkastusvirasto korostaa, että lainmuutoksia valmisteltaessa olisi huomioitava paremmin kuntien erilaiset mahdollisuudet resursoida perheiden palveluja. Perheiden kokonaisvaltaiseen tukemiseen tulisi panostaa. Selvityksessä tuli esille, että avohuolto olisi vaikuttavampaa, jos kunnat panostaisivat entistä enemmän perhetyön ja kotipalvelun saatavuuteen, sekä niiden tarpeenmukaiseen kohdentamiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 21.) Tämä edellyttäisi kunnissa monimuotoista palvelutarjontaa, mikä voi joillekin kunnille olla haastavaa. Tämän takia asukkaat ovat kunnissa eriarvoisessa asemassa. (Heino 2014, 292). Nyt uusien sote-alueiden myötä tämä asia korjaantunee.

Sosiaali- ja terveysministeriön raportin tuloksien mukaan lasten eriarvoistuminen väheni 1980-luvun lopulle asti, mutta kääntyi 1990-luvulla nousuun. Yhteiskunnassa on tämän jälkeen eri tavoin tuettu perheitä ja pyritty ehkäisemään lasten ja nuorten syrjäytymistä. Kuitenkin 2013 valmistuneen selvityksen mukaan ongelmat tuntuivat lisääntyvän ja korjaavien palvelujen menot kasvavan. Tähän vaikutti yleinen asenneilmapiiri: vielä ennen 2000-lukua ajateltiin erityisesti ennaltaehkäisevät sosiaalipalvelut investoinneiksi, kun tämän jälkeen ne

on tulkittu valtio- ja kuntatasolla kulutusmenoiksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 13–14, 25–26.) On huomionarvoista, että samaan aikaan, kun lapsiperheiden kotipalvelua vähennettiin rajusti, lisättiin panostuksia enemmän vanhempien lasten auttamiseen koulun tarjoamien palvelujen kautta (Harrikari 2020). Tämä näyttäytyy perhesosiaalipalvelujen historiassa ristiriitaisena ennaltaehkäisy tavoitteisiin nähden. Kuitenkin Pölkin (2016) mukaan ennaltaehkäisevän tuen tulisi kohdentua lapsen elämään mahdollisimman varhaisista vuosista alkaen ja toisaalta mahdollisimman varhain myös tuen tarpeen alkamiseen nähden.

Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksen perusteella 1990-luvun alun lama ja sen aikana tehtyjen peruspalvelujen leikkausten vaikutukset heijastuivat vielä 20 vuotta myöhemminkin erityisesti lasten ja nuorten hyvinvointiin. 1990-luvun lama-ajan lapset olivat 2010-luvun alussa nuoria aikuisia ja oli nähtävillä ylisukupolvittunutta syrjäytymistä. Lastensuojelun asiakasmäärät ovat 1990-luvulta lisääntyneet yli kaksinkertaiseksi, mutta henkilöstöä ei ole lisätty samassa suhteessa. Selvityksessä näyttäytyi, että kuntien välillä on huomattavia eroja. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksessä nähdään lastensuojelun kuormituksen kasvun osasyynä sosiaalisten ongelmien lisääntyminen. Kuitenkin yksi suurimmista lastensuojelun kuormittumisen syistä ovat tutkimuksen mukaan perheiden palvelujen kokonaisuuden hallinnassa ilmenevät ongelmat. Näiden haasteiden seurauksena lapsia ja nuoria on lisääntyvässä määrin ohjattu lastensuojelun asiakkuuteen. Palvelukokonaisuuden hallinnan ongelmat näkyvät myös poislähtämisen kulttuurina: lapsia lähetetään eteenpäin erikoisosaajille entistä herkemmin, joten normaalin rajat kaventuvat. Vaikka 2000-luvun alkupuolella on ollut paljon keskustelua painopisteen siirtämisestä korjaavista palveluista ehkäisevien palvelujen suuntaan, on konkreettisia tekoja ollut silloin vielä vähän. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 13–14, 25–26.) Titmussin näkemyksessä korostetaan, että lopulta vain se miten lainsäädäntöä toimeenpannaan organisaatioiden ja ihmisten arjessa, on se mikä vaikuttaa. Linjaukset ja toimeenpano kun ovat eri asioita. (Mäntysaari 2013, 335.)

Ennaltaehkäisevien palvelujen kehittämistä häiritsi myös 2020 alkanut koronaepidemia, joka heikensi palveluja entisestään. Koronapandemian aikaan oli tutkittu lapsiperheiden palvelujen käytön määrää ja saatua tukea. Uupumusta oli eniten niillä vanhemmilla, jotka olivat käyttäneet palveluja, mutta eivät kokeneet tukea riittäväksi. Erityisen paljon uupumusoireita oli erikoissairaanhoidon palveluihin ohjautuneilla. (Aunola ym. 2020, 4, 6–7.) Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen tilastojen mukaan vanhemman uupumus oli yleisin syy kodin ulkopuolelle sijoittamiseen. (Hämeen-Anttila 2017, 225). Tutkimuksen mukaan vanhempien parisuhde, suhde lapseen, sekä isovanhemmilta saatu apu lastenhoitoon

vaikuttivat kotipalvelun ja perhetyön tarpeeseen. Kotipalvelun tarve oli yleisempää, mikäli lapsi oli kotihoidossa. Mikäli perheessä oli henkistä tai fyysistä väkivaltaa, lisääntyivät myös kotipalvelun tai perhetyön tarve. (Aunola ym. 2020, 4, 6–7.)

4.2 Jaottelu ennaltaehkäisyyn ja erityispalvelujen välillä

Tutkimuksissa oli selvitetty erilaisia vaihtoehtoja palvelujen järjestämisen organisointiin. Selvisi, että on pitkälti kunnan toimintatavoista riippuvaista, kuinka helposti palvelut ovat perheille saatavissa. Esimerkiksi joissain kunnissa tarjotaan neuvolan kautta perhetyötä. Pösön (2010, 332) tutkimuksen mukaan joillekin lastensuojelun asiakkuudessa olleille perheille olisi voitu tarjota palveluja myös muuta kautta kuin lastensuojelusta. Siten Raution (2016, 132) väitöskirjassa ehdotettu neuvolan perhetyön kautta tapahtuva perheiden auttaminen vastaisi tähän havaittuun tarpeeseen. Väitöskirjassa tuli esiin erityisesti neuvoloiden ja lastensuojelun resurssipula ja siksi Raution mukaan on tärkeää, saada yhä niukenevat resurssit parhaiten käyttöön. Väitöskirjan mukaan ilman neuvolan tukea osa perheistä olisi siirtynyt lastensuojelun asiakkaiksi lyhyen ajan sisällä, mikä olisi vaatinut enemmän resursseja ja tuen tarve olisi pitkittynyt. Titmussin (Mäntysaari 2013, 330, 331) mukaan palvelutuotannossa tulee näkyä universaalit oikeudet ja tämän näkemyksen mukaan kohdennettujen, selektiivisten palvelujen sijaan tulisi tarjota peruspalveluja ilman leimautumista. Neuvolatoiminnassa tarjottava perhetyö olisi juuri tätä Titmussin ajattelun henkeä. Titmussin mukaan selektiivisiin palveluihin liittyy aina leimaavuuden aspekti. Titmuss kuitenkin korosti myös kohdennettujen palvelujen tärkeyttä, silloin kun niitä tarvitaan.

Neuvolan perhetyö nopeuttaisi palvelun saantia ja tällöin erityispalvelujen työpanosta voisi paremmin siirtää erityistä tukea vaativien perheiden tarpeisiin. Tätä tukee Pösön tutkimuksessaan tekemä havainto, että niillä perheillä, joilla lastensuojelun asiakkuus oli päätetty pian palvelujen aloittamisen jälkeen, olivat palvelutarpeet hyvin pieniä. Näillä perheillä lastensuojelun asiakkuus nähtiin samassa tutkimuksessa kyseenalaisena. Tutkimuksessa sosiaalityöntekijät näkivät joillain perheillä syynä lastensuojeluun siirtymiseen sen, että varhaisen tuen palveluja tai tukitoimia ei ole aina riittävästi käytössä, tai ne eivät ole tarkoituksenmukaisia. Tällöin päädyttiin käyttämään lastensuojelun palveluja, vaikka näyttäytyi että kyseiset tilanteet eivät varsinaisesti lastensuojeluun kuuluisikaan. (Pösö 2010, 332.) Hämeen-Anttila (2017, 219) korostaa kuitenkin, että neuvolan

kautta perhetyöhön ohjautuneilla perheillä tulee kuitenkin olla mahdollisuus sosiaalihuoltolain mukaiseen omatyöntekijään ja palvelutarpeen arviointiin heidän sitä tarvitessaan.

Palvelujen organisoinnin lisäksi tulee kiinnittää huomiota myös asiakasmääriin sekä oikea-aikaiseen palvelujen saantiin oikeasta paikasta. Mänttari-van der Kuipin (2022) tutkimuksessa resurssiniukkuus näyttäytyi liiallisina asiakasmäärinä. Asiakasmäärät olivat suuria eri syistä, jos verrattiin alkuarviointia sijaishuoltoon. Alkuarviointiin tuli suuria määriä asiakkaita, jotka eivät työntekijöiden näkemyksen mukaan kuuluneet erityispalvelujen piiriin, jolloin kyseessä oli asiakkaiden palveluihin ohjautuvuuden haasteet. Toisaalta Mänttari-van der Kuipin tutkimuksen (2022, 33–35) mukaan sijaishuollossa nähtiin perheiden olevan entistä huonovointisempia, jolloin työmäärä kasautuu liian suureksi. Työntekijöiden mukaan monet asiat olisi joko voitu hoitaa peruspalveluissa, tai sitten ne olisivat kuuluneet erikoissairaanhoidon puolelle. Törrönen (2012) nostaa esiin sen, että perheiden kasvaneen palvelujen käytön yksi syy voi olla lisääntyneet valmiudet käyttää palveluja. Tämä olisi positiivinen selitys sille, miksi alkuarviointiin tulee asiakkaita, jotka olisi voitu hoitaa peruspalveluissa.

Palvelujen toimivuutta on tarkoitus lisätä myös maakuntauudistuksella, jolloin palveluja järjestetään laajemmalle väestöpohjalle. Lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE) muutosohjelman raportin (Kananoja ja Ruuskanen 2019) mukaan kunnat ovat panostaneet 2010-luvulla paljon lasten ja perheiden palveluihin, mutta LAPE-raportin mukaan tarpeet ja resurssit eivät edelleenkään ole tasapainossa. (Kananoja ja Ruuskanen 2019, 19.) Raportissa on käsitelty jo ennakoivasti palvelujen siirtymistä maakunnalliseen järjestämisvastuuseen, joka tapahtuu 2023 vuoden alussa. Kun perustason palvelut ja lastensuojelu ovat laajemmalta alueelta saman johdon alaisuudessa, on raportin mukaan mahdollista havaita riskitilanteet aikaisemmin ja tämä estää ongelmien pitkittymisen ja vaikeutumisen. Laajempi väestöpohja mahdollistaa resurssien tehokkaamman käytön, sillä työntekijät voivat keskittyä erilaisiin osaamisalueisiin ja muun muassa lastensuojelun toimintaa voidaan näin paremmin porrastaa vaatavuudeltaan erilaisiin tehtäviin. (Kananoja ja Ruuskanen 2019, 30–31.)

Koronapandemia-ajan tutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, että ennaltaehkäisevät palvelut eivät ole toimineet toivotulla tavalla, vaan palvelutarve on patoutunut. Tämä varmasti osaltaan lisää erityispalvelujen tarvetta ongelmien kasaantuessa. Aunolan ym. tutkimuksen perusteella COVID-19-epidemia lisäsi osaltaan ennaltaehkäisevien palvelujen käytettävyyden haasteita. Aunola ym. (2020, 1) nostaa haasteiden syyksi sen, että koronaepidemian aikana sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut supistettiin, jolloin monet palvelut jäivät käyttämättä perheiltä. Perheet myös itse peruivat paljon varattuja aikoja tartuntariskin pelossa. Auno-

lan ym. (2020) selvityksen perusteella suurin väheneminen palvelujen käyttö- määrissä oli tapahtunut eniten käytetyissä palveluissa: lääkäri-, neuvola- ja varhaiskasvatuspalveluissa.

4.3 Sosiaalihuoltolain muutosten näkyminen palveluissa

Sosiaalihuoltolain uudistaminen on tutkimusten valossa näkynyt eniten muuttuneina asiakasmäärinä eri palvelutasoilla. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen tilastojen mukaan vuosina 2015–2017 lastensuojelun asiakasmäärät ovat vähentyneet 35 000 asiakkaalla. Erityisesti avohuollon asiakasmäärät ovat vähentyneet vuodesta 2015 (Forsell ja Kuoppala 2022, 9). Lapsi- ja perhepalvelujen (LAPE) muutosohjelman perusteella tähän on vaikuttanut lastensuojelun asiakkuuden alkamisajankohdan muutokset perheiden ohjautuessa ensin sosiaalihuoltolain mukaiseen palvelutarpeen arvioon. Lastensuojelun asiakasmääriä on vähentänyt myös lisääntynyt sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen tarjoaminen esimerkiksi perhetyön muodossa. Sosiaalihuoltolain matalan kynnyksen perhetyötä on käyttänyt esimerkiksi vuonna 2017 valtakunnallisesti yli 14 000 perhettä. (Kananaja ja Ruuskanen 2019, 18.) Myös Hämeen-Anttilan (2017, 246) havainnon mukaan sosiaalihuoltolain muutoksen jälkeen perheillä on ollut parempi mahdollisuus käyttää yleisiä, ennaltaehkäiseviä palveluja ja samalla yhteydenottoja jatko- palveluihin on pyritty tekemään enemmän ennakoivasti. Myös Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen pääjohtaja Juhani Eskola painottaa ennaltaehkäiseviin palveluihin panostamista ja muun muassa kotipalvelun saatavuuden tärkeyttä (Lammi-Taskula ja Karvonen 2014, 3). Titmuss korosti teorioissaan universaalien palvelujen merkitystä. Kuitenkin hän toi esiin myös selektiivisten, eli kohdennettujen palvelujen tärkeyden (Mäntysaari 2013, 331). Ennaltaehkäisevät palvelut kuuluvat pääosin universaaleihin palveluihin ja siten ehkäisevät erityispalvelujen tarvetta.

Kuitenkaan asiakkaat eivät aina ohjaudu toivotulla tavalla universaaleihin palveluihin. Tilastojen mukaan vuodesta 2018 ovat lastensuojeluilmoitukset ja niiden kohteina olevien lasten määrät kasvaneet. Esimerkiksi vuonna 2021 tehtiin lastensuojeluilmoitus 9 %:sta lapsista. Kasvua on tapahtunut erityisesti 13–17-vuotiaiden ikäryhmässä. Myös sijaishoidon määrät ovat kasvaneet. (Forsell ja Kuoppala 2022, 9.) Lastensuojelun keskusliiton mukaan tästä näkökulmasta lakimuutos ennaltaehkäisyn suuntaan ei ole toiminut toivotulla tavalla vielä ainaakaan muutoksen alkuvuosina. (Wilén 2018, 3.) Tilastot tuntuvat ristiriitaisilta: lastensuojelun asiakasmäärien vähentyessä lastensuojeluilmoitusten ja sijaishoidossa olevien lasten määrät ovat kasvaneet. Lastensuojelun asiakasmääriin voi

kuitenkin vaikuttaa sosiaalihuoltolain muutos, joka vähentää lastensuojelun asiakkuuteen päätyvien perheiden määrää. Tämä saattaa kertoa myös osaltaan perheiden hyvinvoinnin polarisoitumisesta. Perheistä kenties tehdään herkemmin lastensuojeluilmoituksia, tai he itse hakeutuvat palvelujen piiriin, toisaalta toinen ääripää on sijaishuoltoon joutuvat lapset. Lakimuutokset eivät ole toivotulla tavalla näkyneet vielä käytännön työssä.

Ylisukupolvinen palveluntarve on edelleen havaittavissa. Rasan ja Vuolukan (2019, 161) mukaan perheiden ongelmien ylisukupolvista siirtymistä ei ole saatu poistettua nykyisin käytössä olevilla sosiaalityön menetelmillä. Toisaalta monilla perheillä menee entistä paremmin ja joillain entistä heikommin, hyvinvointi polarisoituu. Holhoako yhteiskunta toisaalta liikaa hyvinvoivia perheitä vai tulisiko lähteä siitä, että perheet ovat oman tilanteensa parhaita asiantuntijoita? Toisessa ääripäässä sijaishuollon kasvavat määrät voivat kertoa liian myöhään tapahtuvasta avunsaannista.

Vuosien varrella muutosta on tapahtunut ainakin asiakkaan asemassa, joka on muuttunut huollettavasta asiakkaaksi. (Malinen ym. 2017, 87, 93). Näkisin, että sopivaa tukea tulee arvioida asiakaslähtöisyyden lisäksi myös kriittisesti ammattilaisten näkökulmasta. Olen Lastensuojelu tänään- teoksessa kirjoittaneen Irkka Peltosen (2004) kanssa samaa mieltä, että liiallisessa asiakaslähtöisyydessä voi olla riskinä tilanteen pitkittyminen siinä kohtaa, kun vielä pärjättäisiin kevyemmin palveluin. Riittävä apu tulee antaa perheille ajoissa, jolloin se toimii parhaiten ja ehkäisee erityispalvelujen tarvetta, muun muassa lastensuojelun asiakkuutta. Ennaltaehkäisyn korostuminen näyttäytyy myös Forsbergin ja Krögerin (2004, 4) mukaan ambivalenttina: suoraa puuttumista tai jopa kontrollia vaativat ongelmat voi olla vaikeaa nostaa esiin. Irkka Peltonen tuo esiin tätä näkökulmaa: Vaikka jo vuoden 1983 lastensuojelulaki korosti lapsen edun toteutumista, on se jäänyt vuosikymmeniksi vanhempien oikeuksien jalkoihin: lastensuojelussa perheen elämään puuttuminen nähtiin pitkään ideologisesti vääränä ja korostettiin itsemääräämisoikeutta (Peltonen 2004, 326). Tämä arkuus puuttua perheiden asioihin saattoi osaltaan kasvattaa sijaishuollon määriä, kun avun saanti viivästyi.

Sijaishuollossa olevien perheiden huonovointisuus saattaa kertoa siitä, että perheet ovat yhteiskunnassa jakautuneet enemmän ääripäihin. Huonovointisuus on kasautunut enemmän, kun taas monet perheet voivat todella hyvin. Näin peruspalveluihin saattaa ohjautua herkemmin myös perheitä, joissa asiat ovat hyvin eikä varsinaista avuntarvetta ilmene. Toinen ääripää näkyy erikoissairaanhoidossa ja sijaishuollossa entistä vaikeampina perhetilanteina. Mikä mahtaa olla tämän polarisoitumisen takana? Ohjautuuko tuki jotenkin väärin ja pienempien haasteiden kanssa kamppailevat perheet putoavat palvelujen ulkopuolelle? Kenties palveluohjaukseen esimerkiksi päiväkodin kautta tulisi panostaa enemmän, jotta vanhemmat tulisivat tietoisiksi palvelutarjonnasta. Tästä näkökulmasta on

hyvä, että sosiaaliohjaajia on lisätty päiväkoteihin. Näkisin, että koulutuksesta on myös tärkeää huolehtia, jotta työntekijöillä on ajantasainen tieto perheiden palvelutarjonnasta. Heikoimmassa tilanteessa olevien perheiden hätä tulee varmaankin jo nyt esiin esimerkiksi päiväkodin ja neuvolan kautta. Toisaalta taas hyvinvoivat perheet voivat olla tietoisempia palvelutarjonnasta ja osata hakea palveluja vaikkapa helpottaakseen lapsiperheen arkea.

Mänttari-van der Kuip (2022, 38) tuo esiin tutkimuksessaan huolen, joka liittyy eri tasojen palveluihin. Hän pelkää sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen lisäävän perheiden palvelujen pirstaleisuutta, kun liikutaan eri lainsäädäntöjen rajapinnoilla. Lainsäädännön eriytyminen koettiin haastavaksi epämääräisyytensä vuoksi ja työntekijät kokivat vaikeuksia pysyä uuden lainsäädännön tuomien organisaatiomuutosten perässä. Kokonaisuuden hallinnan ongelmat näkyvät myös Sosiaali- ja terveysministeriön (2013, 13–14) selvityksessä. Olennaista onkin Pösön (2010, 332) mukaan palvelujen tarkoituksenmukaisuuden huomioiminen. Kun palveluja tarjotaan yleisten ja erityisten palvelujen rajapinnoilla, tulee erityisen tarkasti huomioida, että palveluja tarjotaan tarkoituksenmukaisesti ja perheiden tarpeen mukaisella laajuudella. Raution (2016, 129) väitöskirjassa jäätin odottavalle kannalle, miten sosiaali- ja terveystuudistus sekä hallituksen lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma uudistaa hajanaiset palvelut lapsi- ja perhelähtöiseksi kokonaisuudeksi.

Raution odotuksiin vastattiin Lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE) muutosohjelman ehdotuksilla, joissa tavoitteena on palvelujen kokoaminen perhekeskusten alle kokonaisuudeksi. Myös Hämeen-Anttilan (2017, 218) mukaan perhekeskusmalli madaltaisi kynnystä hakea palveluja. LAPE- muutosohjelman selvityksen mukaan siihen voi liittyä perustason palvelujen, seurakuntien ja järjestöjen lisäksi tulevien maakuntien päätösten mukaan myös erityistason palveluita. Saman katon alle tulevat äitiys- ja lastenneuvolat, niiden perhetyö ja kotipalvelu sekä myös muut sosiaalihuoltolain mukaiset perheiden palvelut. (Kananaja ja Ruuskanen 2019, 34.) Lastensuojelun kuntaliiton sosiaalityöntekijöille, sosiaaliohjaajille ja perhetyöntekijöille toteutetun, vuoden 2017 kyselyn mukaan sosiaalihuoltolain muutoksen myötä kotipalvelun saatavuus on parantunut (Wilén 2018, 3). Kehitys turvaa vähäisemmilläkin resursseilla varustetun perheen palvelujen saantia, kun palvelut ovat helpommin tavoitettavissa saman katon alla. Uskoisin tämän osaltaan lisäävän perheiden tasa-arvoa ja vähentää ylisukupolvista huono-osaisuutta. Tämän perusteella sosiaalihuoltolain muutoksen mukainen matalan kynnyksen palvelujen lisääminen on ollut toimivaa kehitystä.

Myös Titmussin sosiologisen teorian mukaan kaikille tarjolla olevat palvelut luovat yhdenvertaisuutta kansalaisten kesken, mikä vähentää yhteiskunnallista kategorisointia. Titmuss toi esiin, että kun suuri osa väestöstä käyttää samoja palveluja, niiden käytön leimaavuus vähenee. (Mäntysaari 2013, 331). Tällaisia

suurien väestöryhmien käyttämiä palveluja ovat muun muassa päivähoito- ja neuvolapalvelut. LAPE-muutosohjelman ideologia palvelutarjonnasta noudattelee Titmussin näkemystä universaaliudesta: palvelut kattavat koko ikäluokan ja näiden palvelujen sisällä tarjottavat kohdennetut palvelut voidaan tarjota saman katon alla ilman perheiden toisaalle lähettämistä.

Varhaisen tuen toteutumista on hankaloittanut suunnitelmallisen seurannan puuttuminen. Tehtyjen tutkimusten valossa ennaltaehkäisevien palvelujen palveluvalikoiman selkeys korostuu. Monen eri lainsäädännön ja nimikkeen takana olevat palvelut voivat hankaloittaa palvelujen hakemista. Heräsi kysymys, haittaavatko monen eri tason toimijat tiedonkulkua. Pohdin myös, miten perheet saataisiin ohjattua oikeisiin palveluihin ennen lastensuojeluilmoituksen tekoa, jotta ”kevyimmät” asiakastapaukset eivät kuormittaisi erityispalveluja. Toisaalta mietin, miten saataisiin lastensuojelun avohuollon palveluihin ja sosiaalihuoltolain mukaisiin perhesosiaalityön palveluihin niistä hyötyvät perheet ennen kuin perheen tilanne menee jo niin pahaksi, että vaaditaan sijoitusta? Tähän asiaan voi vaikuttaa perheiden valmius käyttää palveluja, mitä vaaditaan vuosi vuodelta enemmän palvelujen monimuotoistuesssa.

Ennaltaehkäisy ja universaalit palvelut ovat olleet tavoitteena vuosikymmenien ajan, mutta ideologiset muutokset ovat tapahtuneet siinä rajanvedossa, mitä halutaan tarjota ja kenelle. Käytännössä ennaltaehkäisevien palvelujen määrä on vaihdellut paljolti yhteiskunnallisen tilanteen ja suhdanteiden mukaan. Vaihtelua on tapahtunut yhteiskunnan taholta palvelujen painopisteen siirtyessä lapsiperheistä ikääntyneisiin sekä myös universaalien ja ennaltaehkäisevien palvelujen laajuudessa. Toisaalta palvelujen käyttäjien puolelta muutosta on tapahtunut asennoitumisessa, joka on muuttunut entistä palvelumyönteisemmäksi ja myös vaatimustaso palveluja kohtaan on kasvanut.

Ennaltaehkäisevissä palveluissa säästäminen on kerta toisensa jälkeen osoittautunut kostautuvan myöhemmin suurempana korjaavien palvelujen tarpeena. Heiluriliike on ollut aina samansuuntainen: ennaltaehkäisevissä palveluissa ongelmat kasvavat ja päädytään lisäämään ennaltaehkäiseviä palveluja. Näin ollen sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen laajentaminen voisi tuoda tulevaisuudessa säästöjä ja samalla vähentää inhimillisiä tragedioita palvelunsaannin kynnyksen madaltuessa, kun asiakkuutta esimerkiksi lastensuojeluun ei edellytetä.

5 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Johtopäätöksenä lastensuojelun keskeisimmät tavoitteet ovat pysyneet ennallaan 1980-luvulta saakka: näitä tavoitteita ovat ennaltaehkäisy ja asiakaslähtöisyys. Myös sosiaalihuoltolain uudistusta kuvailtiin aineistossa vanhan toistoksi. Tavoitteisiin kuuluu painopisteen siirtäminen korjaavista palveluista varhaiseen tukeen ja puuttumiseen. Kuitenkin sosiaalihuoltolain uudistamisessa on tehty konkreettisia tekoja tavoitteita kohti: perhesosiaalityöhön on luotu konkreettisesti välineet toimia ja tarjota palveluja perheille ilman lastensuojelun asiakkuuden vaadetta.

Palvelujen määrän kasvuun vaikuttaa myös osaltaan valinnanvapauden, yksilöllisyyden ja itsemääräämisoikeuden korostuminen. Valinnanvapauden lisääntyminen vaatii kuitenkin paljon palvelunohjausta, jonka resursseihin tulee myös panostaa. Palvelutasojen lisääminen aiheuttaa pirstaleisuutta ja nimikkeiden sekavuutta. Esimerkiksi perhetyötä tarjotaan joissain kunnissa sekä neuvolapalveluna, sosiaalihuoltolain mukaisena palveluna, että lastensuojelulain mukaisena (tehostettu perhetyö). Ymmärtävätkö perheet työmuotojen eroja? Aiheuttaako esimerkiksi monen eri tason perhetyö tiedonkulun haasteita, jos perheet joutuvat jokaiselle eri taholle kertomaan uudelleen samoja asioita (osin vaihtolovelvollisuuden tasoerojen takia). Palvelujen keskittämisen kautta palvelut ovat helpommin tavoitettavissa saman katon alla. Tämä lisää osaltaan perheiden tasa-arvoa ja vähentäisi ylisukupolvista huono-osaisuutta. Se voisi olla ratkaisu myös aiemmin tutkielmassa mainittuun perheiden hyvinvoinnin polarisoinnin haasteeseen, kun perheiden palvelujen saantia helpotetaan. Saman katon alla olevat toimijat tulevat samalla paremmin toistensa palveluista tietoisiksi, mikä helpottaa palveluohjausta.

Tasa-arvon näkökulmasta ennaltaehkäisevät palvelut ovat periaatteessa kaikkien saatavilla, mutta erilaiset valmiudet hakea palveluja voi asettaa perheet erilaiseen asemaan keskenään. Myös Hämeen-Anttila (2017) korostaa, että perheillä tulee olla realistinen mahdollisuus saada palveluja yleisinä perhepalveluina. Vain riittäväällä resursoinnilla voidaan täyttää nämä tavoitteet. Eriarvoisuutta voi aiheutua myös, mikäli universaaleissa palveluissa on resurssivajausta. Tällöin voidaan joutua keskittymään enemmän apua tarvitsevien auttamiseen, jolloin esimerkiksi päiväkodeissa ja kouluissa voi vähemmän apua tarvitsevien osalta palvelutaso heikentyä. Näkisin, että yhteiskunnan arvomaailmaa kuvastaa parhaiten se, miten palveluihin budjetoidaan rahaa. Toisaalta olen huomannut työni ja median kautta, että pullonkaula palvelutarjonnassa voi johtua myös vaikeudesta saada työntekijöitä, joten myös työntekijöiden riittäviin koulutusmääriin tulisi kohdentaa riittävät resurssit.

Palvelutarjonnan laajentuessa ja erikoistuessa, voi palvelujen joustavuus kärsiä palvelutarjonnan hajaantuessa eri toimijoille. Työntekijän tulee myös olla entistä tietoisempi laajasta palveluvalikoimasta asiakasta ohjattaessaan. Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmän loppuraportissa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013) mainittu poislähtämisen kulttuuri, eli asiakkaiden lähettäminen herkästi erikoispalveluihin, voi hidastaa perheiden avun saamista. Mikäli perhe ei ohjaudu toiseen palveluun saattaen tai verkostotyöskentelyn kautta, voi hankaluu- tena olla myös tiedonkulku. Pahimmillaan perhe voi joutua kertomaan monille eri tahoille asioitaan alusta alkaen. Palveluvalikoiman laajeneminen ei myöskään välttämättä tarkoita, että palveluihin olisi kohdennettu enemmän määrärahoja ja että niitä olisi mahdollisuus tarjota kaikille halukkaille. Palvelujen erikoistuessa voi myös asiakkaita jäädä palveluissa väliinputoajiksi.

Johtopäätöksenä voisi myös todeta, että ehkäisevien avoimuuden palvelujen kehittäminen on muuttunut heiluriliikkeen tavoin. Tähän on vaikuttanut tul- kinta sosiaalipalveluista: tulkitaanko ne valtio- ja kuntatasolla investoinneiksi vai kulutusmenoiksi. Ensin 1980-luvulla panostettiin palveluihin, 1990- luvulla niitä heikennettiin, kunnes 2000- luvulla jälleen vahvistettiin. Tällöin ryhdyttiin myös lainsäädännön tasolla korostamaan ennaltaehkäisyä siirtämällä aiemmin vain erityispalvelujen piirissä tarjolla olleita palveluja yleisiksi palveluiksi. Lastensuo- jelun puolella tämä näkyi muun muassa sosiaalihuoltolain muutoksena. Hä- meen-Anttilan (2017) mukaan kiireelliset sijoitukset kääntyivät 2014 laskuun. Tässä saattaa näkyä sosiaalihuoltolain tuoma painotus ennaltaehkäiseviin palve- luihin (esim. perhetyö), vaikka samalla on leikattu monista peruspalveluista ku- ten nuorisotoimesta. Heiluriliikettä on tapahtunut myös perheiden peruspalve- luissa, kun esimerkiksi subjektiivista päivähoido-oikeutta on muokattu hallitus- ten vaihtuessa.

Tutkimustulokset ennaltaehkäisevistä palveluista tukevat osaltaan Titmus- sin sosiologista näkemystä universaalien palvelujärjestelmän hyödyllisyydestä. Mielestäni Titmussin ajattelua voi soveltaa ennaltaehkäiseviin palveluihin, joissa juuri universaalius korostuu. Titmuss korostaa, että selektiivisten palvelujen on- gelmana on leimaavuus ja kannattaa siksi universaaleja palveluja. Tällöin palve- lut ovat kaikkien käytössä ilman yhteiskunnassa tapahtuvaa kategorisointia. Tit- musslainen sosiaalihuollon traditio ei Suomessa saanut samanlaista jalan- sijaa kuin sillä oli Britanniassa. Kuitenkin Titmussin perusajatukset soveltuisivat sinänsä hyvin myös suomalaiseen yhteiskuntaan. (Mäntysaari 2013, 331, 336.) Mielestäni Titmussin ajatukset sosiaalipalveluihin liittyen korostavat inhimillistä näkökulmaa. Universaalit palvelut tuovat hyvää ihmisten elämään, eikä sen hin- taa voida rahassa laskea. Toisaalta näkisin, että taloudelliset seikat eivät ole Tit- mussin ajatusten kanssa ristiriidassa. Oikeastaan asia on päinvastoin: ennaltaeh- käisevät, universaalit palvelut säästävät usein resursseja.

Tekemäni kirjallisuuskatsaus herätti kysymyksen, kuinka hyvin perheitä ohjaavissa palveluissa ollaan sosiaalihuoltolain muutoksesta tietoisia ja ovatko perheet ottaneet paremmin vastaan tarjottuja palveluja lakimuutoksen jälkeen. Minut yllätti, kuinka paljon tutkimuksissa korostui haasteena palvelujärjestelmän pirstaloituminen. Ehkä odotin enemmän positiivisia tutkimustuloksia, kun kyseessä on kuitenkin ennaltaehkäisevien palvelujen lisääminen. Tulokseen saattoi vaikuttaa se, että vertaisarvioituna materiaalina löytyi lähinnä työntekijöille tehtyjä kyselyjä ja sosiaalialan ammattilaisten kirjoittamaa materiaalia.

Myös perheille voisi suunnata kyselyä, mitä mieltä he ovat peruspalvelujen saatavuudesta ja niistä tiedottamisesta. Havaitsin kirjallisuuden kautta, että asiakkaiden vaatimustaso palveluja kohtaan on kasvanut, joten olisi mielenkiintoista selvittää lisää minkä verran yksityisesti ostetaan sosiaalipalveluja suoraan firmoilta ja vastataanko tähän kysyntään riittävässä laajuudessa. Mielestäni olisi hyödyllistä myös tehostaa ennaltaehkäisevien palvelujen työntekijöiden tietämystä eri sektorien palveluvalikoimasta. Nämä olisivat mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita ja voisivat tuoda lisävalaistusta sosiaalihuoltolain tuomiin muutoksiin. Koulutuksien ja tiedonkulun tehostamiseen liittyvää käytännön tutkimusta ja toteutusta olisi hyvä viedä eteenpäin esimerkiksi ammattikorkeakoulutasolla.

Lisäksi maakuntauudistuksen tuomat muutokset olisivat myös kiinnostava jatkotutkimuskohde. Tiedonkulun kannalta uudistus saattaa olla hyvä asia, sillä laajempi maakunnallinen palvelualue voisi entisestään parantaa työntekijöiden välistä tiedonkulkua perheiden muuttotilanteissa ja mahdollistaisi myös saman työntekijän säilymisen palveluissa. Tulevaisuus vasta näyttää, miten palvelut saadaan järjestettyä toimiviksi laajemmalle väestöpohjalle, porrastuuko palvelutarjonta entisestään lisäten palvelujen ja tiedon sirpaleisuutta, vai saadaanko palvelukokonaisuus toimivaksi ja selkeäksi sekä työntekijöille että perheille.

LÄHDELUETTELO

- Araneva, Mirjam. 2022. Lapsen suojeleminen ja päätöksenteko. Käsikirja lapsen asioista päättävälle. Helsinki: Almatalent.
- Aunola, Kaisa, Johanna Lammi-Taskula, Matilda Sorkkila ja Maaret Vuorenmaa 2020. Matalan kynnyksen sosiaalipalvelut lapsiperheiden tukena ja palveluiden käyttö COVID-19-epidemian aikana. Tutkimusjulkaisu. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.
- Aveyard, Helen. 2019. Doing a Literature Review in Health and Social Care: A Practical Guide. Fourth edition. London: Open International Publishing.
- Forsberg Hannele ja Teppo Kröger. 2011. Introduction. Teoksessa Hannele Forsberg ja Teppo Kröger: *Social work and child welfare politics: Through Nordic Lenses*. Bristol: The Policy Press, 1-9)
- Forsell Martta ja Tuula Kuoppala. 2022. Lastensuojelu 2021: Huostaanottojen määrä väheni vuonna 2021. Tilastoraportti 22/2022, Suomen virallinen tilasto. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.
- George, Victor. 1968. Social security: Beveridge and after. England: Routledge.
- Harrikari, Timo. 2020. Lastensuojelun historia: tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksista. Tampere: Vastapaino.
- Heino, Tarja. 2014. Lastensuojelun pirallinen tehtävä. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula ja Sakari Karvonen: *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos, 286-308.
- Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes ja Paula Sajavaara. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hirsto, Laura. 2001. Mitä kotona tapahtuu? Kasvatuspsykologian tutkimusyksikkö. Tutkimuksia 4/2001 Helsingin yliopisto.

- Häggman-Laitila, Arja. 2014. Perhepalvelut työntekijöiden ja perheiden arvioimana. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja. Sarja A: tutkimukset ja raportit 7.
- Hämeen-Anttila, Lotta. 2017. Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut. Teoksessa Kananoja, Aulikki, Martti Lähteinen ja Pirjo Marjamäki: *Sosiaalityön käsikirja*. 4., uudistettu laitos. Helsinki: Tietosanoma, 216-246.
- Hämäläinen, Pauli ja Pauli Niemelä. 2014. Uudistuvan sosiaalihuoltolain arvoperiaatteet. Teoksessa Haverinen Riitta, Marjo Kuronen ja Tarja Pösö (toim.): *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Tampere: Vastapaino, 80-105.
- Juhila, Kirsi. 2018. Aika, paikka ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Jyväskylän yliopisto. 2022. Kirjallisuuskatsaus. Kirjastotuutori, Koppa. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/kirjasto/kirjastotuutori/aihehaku-tutkimusprosessissa/aihe-avainkasitteiksi/kirjallisuuskatsaus>. Haettu 19.11.2022.
- Järvinen, Hanna-Mari. 2023. Omien arvojen mukaista työtä. *Talentia: sosiaalialan ammatti- ja edunvalvontalehti*. (8)4, 14-18.
- Kananen, Jorma. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas: näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananoja, Aulikki ja Kristiina Ruuskanen. 2019. Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Keurulainen, Alexandra. 2014. Muuttuva suomalainen perhe. Tutkimusjulkaisu. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Kröger, Teppo. 2014. Yli-ikäinen sosiaalihuolto. Teoksessa Haverinen Riitta, Marjo Kuronen ja Tarja Pösö (toim.): *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Tampere: Vastapaino, 25-41.
- Laitinen-Kuikka Sini. 2009. Euroopan sosiaalinen malli- Gosta Esping-Andersen ja tulevaisuuden hyvinvointivaltio. Teoksessa Saari Juho (toim.):

Hyvinvointivaltio: Suomen mallia analysoimassa. 3. painos. Helsinki: Gaudeamus, 302-331.

- Lammi-Taskula, Johanna ja Sakari Karvonen (toim.). 2014. Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Malinen, Antti, Kirsi-Maria Hytönen ja Johanna Oksanen. 2017. Lastensuojelun hallinnosta sen tekijöiden, kohteiden ja kokemusten historiaan. Jyväskylän yliopisto. *Kasvatus ja aika: suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran lehti*, 11(1), 84-100.
- Metsämuuronen, Jari. 2020. Metodologian perusteet ihmistieteissä. Metodologia-sarja 1. Helsinki: International Methelp.
- Mutka, Ulla. 1998. Sosiaalityön neljäs käänne: asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. SoPhi27- julkaisusarja: Jyväskylän yliopisto.
- Muuri, Anu. 2008. Sosiaalipalveluja kaikille ja kaiken ikää? Tutkimus suomalaisten mielipiteistä ja kokemuksista sosiaalipalveluista sekä niiden suhteesta legitimizeettiin. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Mänttari-van der Kuip, Maija. 2022. Palvelujärjestelmään liittyvät rakenteelliset haasteet ja työntekijöiden toimintamahdollisuudet julkisen sektorin lastensuojelutyössä. *Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 30(1), 21-43.
- Mäntysaari Mikko. 2013. Hyvinvointivaltion ideologi- Richard M. Titmussin näkemys sosiaalihuollosta. Teoksessa Saari, Juho, Sakari Taipale ja Sakari Kainulainen (toim.): *Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia, 64. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 327-344.
- Peltonen Irkka. 2004. Lastensuojelun eettiset kysymykset. Teoksessa Puonti Anna-Maija, Tuula Saarnio ja Anne Hujala (toim.): *Lastensuojelu tänään*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Pohjola Anneli. 2010. Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Laitinen Merja ja Anneli Pohjola (toim.): *Asiakkuus sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus, 19-74.

- Pulkkinen, Lea. 2022. Lapsen hyvinvointi alkaa kodista. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pölkki, Pirjo. 2016. Ehkäisevä lastensuojelu ja varhainen tuki lapsiperheille. Teoksessa Törrönen Maritta, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara ja Minna Veistilä, (toim.): *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 261–277.
- Pösö, Tarja. 2010. Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 18(4), 324–336.
- Rasa, Marjukka ja Kaisa Vuolukka. 2019. Perhesosiaalityötä paikantamassa. Teoksessa Kemppainen Tarja, Asta Niskala (toim.), Nina Peronius (toim.) ja Anneli Pohjola (toim.): *Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 150-163.
- Rautio, Susanna. 2016. Neuvolan perhetyö vanhemmuuden varhaisena tukena ja yhteistyönä. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
- Räty, Tapio. 2015. Lastensuojelulaki- käytäntö ja soveltaminen. 3. painos. Helsinki: Edita.
- Salminen, Ari. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston opetusjulkaisuja 62.
- Sinko Päivi ja Kaisu Muuronen. 2013. Olisiko jo tekojen aika? Lastensuojelun asiakastyössä toimivien näkemyksiä lastensuojelun nykytilasta. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ja Talentia.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2004. Lastenneuvola lapsiperheiden tukena: opas työntekijöille. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 14:2004.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2006. Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:25.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2013. Toimiva lastensuojelu: selvitysryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:9.

- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2017. Sosiaalihuoltolaki soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5.
- Toikko, Timo. 2012. Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Törrönen, Maritta. 2012. Onni on joka päivä: lapsiperheen arki ja hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus.
- Törrönen Maritta ja Riitta Vornanen. 2004. Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Puonti Anna-Maija, Tuula Saarnio ja Anne Hujala (toim.): *Lastensuojelu tänään*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Valtioneuvosto. 2021. Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:81.
- Wilén, Leena. 2018. Kohtaamisia? Lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta. Mitä kuuluu lastensuojelu? julkaisusarja osa 2. Verkkojulkaisu 4/2018. Lastensuojelun keskusliitto.

LIITTEET

Liite 1

TIETOKANTA	ASIASANAT	TULOKSET/ LOPULLISET	LOPULLINEN AINEISTO
Finna (Jykdok)	lastensuojelu, perhe, avohuolto	690/ 2	Kananoja ja Ruus- kanen (2019) Pösö (2010)
Finna (Jykdok)	lapsiperheet, perhe- työ lastensuojelu, per- heet	912/ 2	Rautio (2016) Lammi-Taskula ym. (2020)
Finna (Jykdok)	lastensuojelu, per- heet	517/ 2	Sosiaali- ja terveys- ministeriö (2013) Mutka (1998)
Finna (Jykdok)	lastensuojelu, pal- velujärjestelmät, sosiaalityö	47/ 1	Mänttari-van der Kuip (2022)

Liite 2

Tutkimuksen tiedot	Tutkimuksen tarkoitus	Keskeisimmät tutkimustulokset
<p>Mänttari-van der Kuip, Maija (2022): Palvelujärjestelmään liittyvät rakenteelliset haasteet ja työntekijöiden toimintamahdollisuudet julkisen sektorin lastensuojelutyössä.</p> <p>Artikkeli: Janus, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 30(1), 21-43.</p>	<p>Tutkimusartikkelissa tarkastellaan lastensuojelun ammattilaisten työtä ja työoloja. Tutkimuksessa selvitettiin, millaiset palvelujärjestelmän rakenteelliset tekijät haittasivat julkisen sektorin lastensuojelutyötä.</p>	<p>Tutkimuksessa korostui resurssiniukkuus. Se näyttäytyi liiallisina asiakasmäärinä. Palvelut näyttäytyivät myös pirstaleisina.</p>
<p>Aunola Kaisa, Lammi-Taskula Johanna, Sorkkila Matilda ja Vuorenmaa Maaret (2020): Matalan kynnyksen sosiaalipalvelut lapsiperheiden tukena ja palveluiden käyttö COVID-19-epidemian aikana.</p> <p>Tutkimusjulkaisu. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.</p>	<p>FinLapset- kyselytutkimus, jossa kansallisella kyselyllä kerätty tietoa nelivuotiaiden lasten ja heidän vanhempiensa hyvinvoinnista sekä palvelujen käytöstä koronaepidemian aikana</p>	<p>Ennaltaehkäisevien palvelujen kehittämistä haittasi 2020 alkanut koronaepidemia, joka heikensi palveluja entisestään.</p>

<p>Kananoja Aulikki ja Ruuskanen Kristiina (2019):</p> <p>Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi.</p> <p>Loppuraportti Sosiaali- ja terveysministeriö.</p>	<p>Lastensuojelussa on painotettu viime vuosina varhaista tukea, jotta lastensuojelun entisestään kasvavaa tuen tarvetta voitaisiin vähentää. Lähtökohdiana on lasten, nuorten ja perheiden palvelun jäsentyminen perustason palveluihin ja erityistason palveluihin. Raportti liittyy laajaan Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman LAPE-hankkeeseen. Kyseessä on yksi hallituksen kärkihankkeista. Siinä on ollut tavoitteena muodostaa perhepalvelujen uusi kokonaisuus.</p>	<p>Sosiaali-, terveydenhuollon- ja sivistystoimien palveluita on tavoitteena koota perhekeskuksiksi. Kehittämistyötä on tehty sote-uudistusta ajatellen, mutta kehittämisen on nähty muutenkin tarpeelliseksi. Selvitystyön pohjalta on tehty LAPE-muutosohjelmaan ehdotuksia uudistustavoitteista. Selvitys toimii jatkumona vuoden 2013 Toimiva lastensuojelun selvitysryhmän työlle. Aikaisempia ehdotuksia on päivitetty vastaamaan raportin valmistumisaikana 2019 käsittelyssä olleen maakunta- ja sote-uudistuksen lakiehdotuksia.</p>
---	---	---

<p>Rautio, Susanna (2016):</p> <p>Neuvolan perhetyö vanhemmuuden varhaisena tukena ja yhteistyönä</p> <p>Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.</p>	<p>Tutkimuksessa on nostettu esiin kokeuksia neuvolan perhetyön sisältämäistä jännitteistä ja ristiriidoista.</p>	<p>Tutkimuksessa tuli esiin erityisesti neuvoloiden ja lastensuojelun resurssipula. Pidetään tärkeänä, että saadaan yhä niukka- nevat resurssit parhaiten käyttöön.</p>
<p>Sosiaali- ja terveysministeriö (2013):</p> <p>Toimiva lastensuojelu- selvi- tysryhmän raportti.</p> <p>Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja.</p>	<p>Lastensuojelun selvitysryhmä selvitti muun muassa vi- ranomaisten toimin- tatapoihin ja yhteis- työhön liittyviä on- gelmia, arvioida en- naltaehkäisevien palvelujen toimi- vuutta lapsiperhei- den palveluissa ja lastensuojelussa sekä arvioida lasten- suojelulain toimi- vuutta, resursointia ja ohjeistusta.</p>	<p>Raportissa tehtiin toi- menpide-ehdotuksia ongelmien korjaa- miseksi ja lainsäädän- nön muuttamiseksi.</p>

<p>Pösö, Tarja (2010):</p> <p>Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta.</p> <p>Artikkeli: Janus 18(4), 324-336.</p>	<p>Kyseessä seuranta- projekti.</p>	<p>Tuloksena sosiaalityöntekijät arvioivat lastensuojelun alkamisen rajapintaa.</p>
<p>Mutka, Ulla (1998):</p> <p>Sosiaalityön neljäs käänne- Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen.</p> <p>SoPhi27- julkaisusarja: Jyväskylän yliopisto.</p>	<p>Tutkimuksessa on haastateltu sosiaalityöntekijöitä</p>	<p>Tutkimuksessa on selvitetty, miten sosiaalityön asiakkaiden elämäntavoissa tapahtuneet siirtymät ja murrokset näkyvät sosiaalityöntekijöiden työssä ja millaisia uusia haasteita ne tuovat.</p>